

ELS INTENTS DE RECUPERACIÓ DE
LA LLENGUA A MITJAN XVII

I

Tesi de Doctorat d'Anna M. Terront i B
Director Dr. Josep M. Nadal i Farreras

Facultat de Lletres.
Universitat Autònoma de Barcelona.
Febrer 1983

3.2.1.4 Els Concilis Provincials (1635-36 i 1636-37)

Hem de remarcar la importància d'aquests Concilis pel que fa al tema que ens ocupa: l'ús lingüístic en la predicació. És per això que hi volem dedicar una atenció especial i estudiar-los a part, tot i que molts dels arguments que s'utilitzaren ni eren nous ni en foren privatius, perquè el seu ús va anar més enllà de les sessions (338).

El Concili Provincial Tarraconense, convocat a finals de 1635 per l'arquebisbe de Tarragona fra Antoni Pérez, començà el 10 de gener de 1636 i es perllongà fins al 27 de juny. En aquest període hi hagué, però, una pausa important que s'inicià a finals de febrer i s'allargassà més de dos mesos.

El segon Concili Provincial, convocat pel bisbe de Barcelona, García Gil Manrique, perquè l'arquebisbe de Tarragona estava malalt, començà el 8 de gener de 1637 i s'acabà el 6 d'abril del mateix any.

El tema de la llengua utilitzada en la predicació, així com d'altres que apuntaven cap a la consolidació d'un clergat català (per exemple, l'elecció de vicaris generals o la concessió de beneficis ecclesiàstics) suscità fortes polèmiques en un i altre Concili, polèmiques que superaren l'àmbit purament sinodal i

provocaren diverses reaccions, com els Memorials de signe contrari escrits per Gómez Adrín i per Cisteller i l'atribuït a l'arquebisbe de Tarragona o les delegacions de consellers i diputats que expressaren el sentir de la ciutat i de Catalunya sobre aquestes qüestions. Podem dir, també, que la polèmica depassà encara el marc d'aquest temps, somorta o activa, segons el moment, arribà fins al segle XX plantejada en termes similars als que s'utilitzaren 400 anys enrera (340).

En canvi, crida l'atenció el poc ressò que hem trobat a les actes capitulars de les Catedrals catalanes de les resolucions que prengué el C.P.T. sobre l'ús del català a la predicació i sobre l'elecció d'oficials i vicaris generals exclusivament limitada als catalans (341).

Les poques referències que es fan al tema i el silenci gairebé total que sobre aquestes qüestions guardaren els síndics, encarregats d'informar als Capítols respectius, contrasta amb les violentes sessions que s'esdevingueren en el si del Concili, amb el to dels "Memorials" a què hem al·ludit i amb la mobilització de les institucions oficials de la ciutat de Barcelona i del Principat que entengueren la transcendència d'uns acords que depassaven l'àmbit eclesiàstic.

No sabem si el tema -que, com és obvi, enfrontava els bisbes i els canonges -era deliberadament negligit, - per conflictiu, en el moment de fer una relació del - que succeïa o de redactar unes actes. No sabem fins a quin punt no hi havia un mecanisme de censura o d'autocensura. El cas és que a les actes capitulars hi ha molt pocs vestigis tant del desenrotllament de la polèmica com de les conclusions del Concili. Almenys - en algunes diòcesis.

El nombre total d'assistents al Concili Provincial celebrat a Tarragona els anys 1635-1636 fou de 71, que pertanyien a les categories següents:

- 8 bisbes
- 17 abats
- 7 priors
- 2 arxiprests
- 18 canonges
- 19 procuradors de les abadies i els pri
rats

Al de 1636-1637 hi assistiren un total de 55 pares conciliars, distribuïts segons aquestes categories eclesiàstiques:

- 6 bisbes
- 12 abats
- 7 priors
- 2 arxiprests

13 canonges

15 procuradors de les abadies i els -
priorats

No hi havia, per tant, cap representant dels ordres re
ligiosos, ja que aquests estaven organitzats en pro -
vincias diferents, segons la tradició de cadascun -
dels ordres.

L'assistència dels conciliars oscil·lava segons les -
sessions, fet normal si tenim en compte que els Conci
lis esmentats s'allargaren durant mesos.

Com a mostra indicativa, a la sessió XLII del Concili
Provincial de 1635-1636 en la qual es votà la constitu
ció "ad concionandum lingua Cathalana" hi havia 39 as
sistents que pertanyien a aquestes categories:

7 bisbes

7 abats

8 priors de col·legiates

8 canonges

8 procuradors d'abadies i priorats

Aquesta composició explica els resultats de la vota -
ció sobre la llengua de la predicació (342).

C.P.T. Sessions del 1635-36

El 27 de febrer de 1636, a la sessió XVIII, el bisbe de Tortosa, Justino Antolínez de Burgos, llegí un escrit "para que en el Principado de Catalunya y en todo el Arzobispado de Tarragona no se predique en otra lengua que la vulgar catalana" (343). Aquest escrit constitueix, dintre del Concili, la primera referència al tema.

Les raons d'Antolínez de Burgos per defensar la predicació en català són les següents:

1. una llengua no entesa és inútil per a la predicació, perquè priva els fidels de rebre la paraula de Déu i, per tant, fa que el poble surti de l'Església sense haver copsat res "se tornasse tan ayuno como entró" (344). Per això insisteix en les conseqüències de la predicació en una altra llengua que la catalana: "los daños que se siguen en predicar en otra lengua que la vulgar" (345) i s'exclama del fet que es menystingui la importància de predicar en la llengua pròpia: " Y cierto es de maraviliar que (.) sea tenido por de tampoco inconveniente el predicar en lengua extranya a Pueblo que por la mayor parte no la entiende" (346).

2. l'ús de la llengua catalana en la predicació és una exigència que es desprèn de les disposicions i decrets de l'Església:

a) a les Constitucions Tarraconenses, cap. 4, de Summa Trinitate, on, essent arquebisbe Joan Terrés, s'estableix com havien de predicar-se els sermons a les esglésies de la Província i com els bisbes ho havien de vetllar: "in Ecclesiis suae diocesis in quibus probabile est solum Idioma maternum et naturale intelligi, aliena lingua Evangelium explicare patiantur" (347).

b) al Concili de Trento, Sess.5, de Reform. Cap. 2, on es demana que es prediqui "cum facilitate sermonis". I el bisbe argumenta que això no s'adiu amb la predicació en castellà: "Ponderense aquellas palabras "pro sua et earum capacitate" y aquellas "Cum facilitate sermonis" severa quan poco se ajustan al cap. y modo de entender de todo el pueblo de Catalunya los que le predicen en lengua Castellana y por consiguiente quanto se apartan de la mente de los Concilios" (348).

c) el Dret eclesiàstic, cap. Episcopus, l8 q.I, on es diu que el bisbe ha de predicar de tal manera "ut vulgus intelligere possit". Igualment al cap. oportet 8, q.I, on es demana de

predicar amb senzillesa per tal que tothom pugui entendre' els sermons. Sobre aquest punt, Antolínez de Burgos precisa: "los que pretenden que en Catalunya se predique al Comun en Castellano parece se oponen directamente a este precepto pues es cierto que en todo este Principado por lo menos los labradores rústicos, los muchachos y las mujeres por la mayor parte ni entienden ni hablan el vulgar Castellano (349).

d) a les Regles de Cancelleria. A la Regla de Idiomate es fa referència a la competència que de l'idioma local ha de tenir el destinatari d'una parroquia. I es cita Lodovico Gómez, q.9, el qual diu que si bé alguns opinen que a Catalunya el Castellà és entès per molts, això no obsta perquè aquesta regla tingui plena vigència en el cas que el rector, desconeixedor de la llengua catalana, sabés el castellà "quia hoc non suficit nissi comuniter mulieres et aliae simplices personae Illud Idioma Peregrinum sicut naturale et proprium intelligant alias regula generaliter non provideret omnibus maxime in casibus istis in quibus rudes personae magis instrui debent quod sine comunio linguae fieri nequit" (350).

Antolínez de Burgos intenta, doncs, defensar la predi-
cació en català insistint en el fet que és l'única -
llengua que, a Catalunya, garanteix la comprensió dels
sermons per part de tothom. Per tant, el seu ús és -
condició indispensable per arribar al sermó "fàcil" -
que l'Església havia postulat des de Trento i que peri-
llava per l'acceptació que havia tingut la moda culte-
rana en certs predicadors que, segons el bisbe de Tor-
tosa, estaven "atentos mas al aura popular que a la -
utilidad de los oyentes" (351).

L'escrit definitivament titulat "Memoriale Rmi.Epi. -
Dertrusensis ad hoc ut non nisi cathalana lingua in to-
ta Prova. conscionetur" no fou debatut fins al 17 de -
juny del mateix any -recordem la interrupció de dos me-
sos que hi hagué- i conclogué amb un decret segons el
qual els predicadors catalans utilitzarien en tot temps
la llengua catalana i només gaudirien de llicència per
a predicar en aquesta llengua. El decret prohibia tam-
bé d'utilitzar altra llengua que la catalana en temps-
de Quaresma i d'Advent en els sermons dels predicadors
catalans o forasters. L'espai que es reserva al caste-
llà i a les altres llengües forasteres és minso: es re-
dueix a un permís excepcional que pot concedir el bis-
be o algun altre prelat amb jurisdicció ordinària per
predicar en altra llengua que la catalana en certes -
solemnitats. Es precisa també la sanció que s'imposarà

als contraventors d'aquestes disposicions: la privació de la llicència de predicar (352).

El Concili Provincial Tarraconense. Sessions del 1636-1637.

Les resolucions que -pel que fa a la llengua utilitzada a la predicació- es prengueren al C.P. celebrat a Tarragona portaren una cua extraordinària.

Fora del Sínode, s'hi prengué partit a favor o en contra, segons que ens mostren els Memorials de Gómez - Adrín, Cisteller i la Respuesta atribuïda a l'Arquebisbe de Tarragona. Però la cosa no es limità aquí: - també els organismes oficials -Consell de Cent i Generalitat- hi intervingueren. El que demanaven aquestes instàncies públiques era que s'assegurés el dret exclusiu dels catalans a ocupar certs alts càrrecs eclesiàstics. En realitat, aquest era, almenys per a elles el problema subjacent al de la llengua dels sermons - que havia aflorat amb força al C.P.T.

El 4 de març de 1637, sessió 22 del Concili, el Consell de Cent envià una delegació sol·licitant "que - de assi havant no puguem esser oficials ni vicaris generals en esta Provincia que no sien catalans i naturals della" (354)

Uns dies després, a la sessió 25, es rebé la delegació de la Generalitat que s'expressava en els termes següents: "I mes suplican a V.S. Ilma. y S. Concili ordenar que en lo present Principat de Catalunya y esta provincia de assi en havant no pogan esser offi cials ni vicaris generals que no sien cathalans y naturals del present Principat y comptats de Roselló y Cerdanya, limitant la constitució Provincial comen sant Archiepiscopalis Apicis". I acabava: "Ultimament suplican a V.S. Ilms. y S. Concili que en la provisió dels Beneficis de la Provincia mane observar la Constitució Provincial feta en lo S.C.P. celebrat en Tarragona en lo any 1630 fent confirmar aquella Autoritate Apostólica que ho estimaran a V.S. Ilms. y S. Concili la mersè sels farà entenent que ademes del be publich resultara en gran servey de Deu nostre Sor". (355).

Per tractar sobre això que demanaven ambdues delegacions més la del Braç militar, el Concili nomenà quatre comissaris -el bisbe de Girona, l'abat de Ripoll, el prior de Sta. Maria del Camp i el Degà canonge i síndic del Capítol de Barcelona. Aquests presentaren una proposta de contingut idèntic al que havien demanat les instàncies oficials, que, després de no poca polèmica, quedà constituïda en decret (356).

Quan, el 3 d'abril, el Sagrat Concili notificava al Consell de Cent i a la Generalitat la conclusió a què havien arribat que fou escoltada i rebuda "ab molt gran aplauso i demostració de gust" (357), els diputats intervingueren de nou per abordar aquest cop el tema de la llengua de la predicació: "los deputats del General de Catalunya ajustant al que ab altra tenen supplicat a V.S. Ilma. y S. Concili. Supplican sie servit statuir i ordenar que de aquí al devant en lo present Principat se predique en lengua cathalana la paraula de Deu y Sagrat Evangeli para maior instrucció intelligencia y ensenyanse dels faels cristians que ademes judiquen ha de esser de gran servey a Deu Omnipotent, benefici y utilitat en dit Principat, dits deputats ho rebran de V.S. Ilma. y S. Concili, a singular gracia i mercé" (358).

La irrupció dels òrgans de govern al Concili Provincial es produí, doncs, perquè el que allà es debatia superava l'àmbit eclesiàstic. La ciutat de Barcelona i el país sencer vivien amb neguit la intromissió creixent dels castellans en els afers de Catalunya. El país, víctima de la política del Comte-Duc era ja molt sensible a aquesta presència: amb el pretext de fer front als francesos, l'exèrcit reial havia entrat al Principat al 1626 i no solament s'hi havia quedat sinó que al 1634 havia augmentat desmesurada

ment. El greu desgavell provocat pels allotjaments - de les tropes es feia palès pertot i semblava el dar rer graó d'una ocupació contumaç, que havia començat amb l'acaparament de llocs importants de la vida pública. L'agressió era massa flagrant. És en aquest - sentit que podem entendre la intervenció del Consell de Cent i de la Generalitat dins un Concili de l'Es- glésia catalana: per a la ciutat i per al país era - vital de conservar un clergat català. Els bisbes - -excepte Pau Duran, bisbe d'Urgell- eren castellans, ja hi havia algun vicari general foraster (359), la predicació en castellà guanyava terreny de dia en - dia... Calia reunir esforços per aturar tot això.

Reprenent el fil del Concili, a la sessió XVII sor - geix, altre cop, la qüestió de la llengua a la predi cació. És el bisbe de Barcelona, Garcia Gil Manrique, president del Concili, qui aixeca la llebre: vol po - sar a votació una proposta d'esmena de la Constitu - ció aprovada al Concili anterior (1635-36) sobre - l'obligatorietat de la predicació en català. L'esme - na de Gil Manrique atorga la facultat als bisbes de permetre la predicació en castellà "toties quoties - utilitats et necessitas Xpi Fidelium In eadem provin - tia seu in qualibet parte illius convenientium seu - ocurrentium id ex postulaverint (360).

Al seu favor voten els bisbes de Girona, de Lleida i

de Vic.

Si bé el bisbe de Girona, Gregorio Párcero, es limita a expressar el seu acord amb el que havia dit Garcia Gil Manrique, els bisbes de Lleida i de Vic són molt més explícits i els seus arguments tenen per a nosaltres un gran interès, i els reproduïrem, ni que sigui a grans trets.

El bisbe de Lleida manifesta que la predicació en català no es pot sostenir a Lleida:

1. perquè la llengua catalana no és universalment compresa. Hi ha una important presència de forasters ignorants de l'idioma del país, com ara els estudiants navarresos i aragonesos que estudien a la Universitat de Lleida, els nombrosos criats i criades procedents d'Aragó i els membres dels ordes religiosos -dominics, redemptoristes, carmelites i jesuïtes- que tenen com a província comuna la de la Corona d'Aragó i, per tant, gairebé ignoren la llengua catalana (361).
2. perquè la llengua catalana no té qualitats per a la predicació. És "adeo sterilis (...) et minime oratoribus apta et ab auditoribus peius recepta", mentre que la castellana és més ele-

gantí sublim (362).

3. per~~è~~ aquesta prohibició atempta contra la llibertat dels bisbes, llibertat que tenen per dretpositiu i diví (363).

Com veiem, els arguments del bisbe de Lleida, Bernardo Cavall~~e~~r i de Paredes, són de tipus pragmàtic, estètic i cooperativista i seran repetits, en part, en l'argumentació del bisbe de Vic, principalment aquells que apunten al poder episcopal i a la comprensió que del castellà hi ha a moltes ciutats "civitates et opida" (364) ~~de~~ és tan familiar com el català, a causa de l'afluència de forasters "propter comercia et portus" (365). En aquestes ciutats hi ha una llarga tradició de predicar "in lingua generali Hispanica" (366) de la qual cosa se n'ha tret gran fruit.

El bisbe de Vic, Gaspar Gil fa també una referència a la llengua de la predicació utilitzada a València que, des de segles enrera, rep la predicació en castellà ("in generali Hispaniae lingua"), malgrat tenir un idioma sembant al català (367).

Contra aquesta proposta d'eixamplar el marc de la predicació en castellà, s'alça Pau Duran, bisbe d'Urgell. Aquest, que ja havia intervingut per demanar confirmació Apostòlica "de tot lo que feu y decretà en lo

S.C.P. ultimament en Tarragona celebrat, y també del que es farà y ordenarà en aquest S. Concili" (368), y per delimitar l'abast de l'esmena feta pel bisbe de Barcelona sobre l'oportunitat de la predicació en castellà "pera que noy puga haver en assó latitut mes de la que demane la rahó y lo dret" (369), torna a prendre la paraula per respondre a les afirmacions del bisbe de Lleida. En primer lloc, situa la polèmica en el seu punt d'origen: el de l'enfrontament de l'opció política catalana i de l'opció política centralista. Es per això que comença recordant un fet fonamental: tots els bisbes, tret d'ell, són castellans, mentre que els altres provincials assistents són catalans. I això es tradueix en un vot oposat; els uns en contra de la Constitució "de contionando Verbum Dei in lingua cathalana", i a favor els altres. Diu també Pau Duran que part d'aquests religiosos pertanyen a l'orde benedictí, cartoixà i cistercenc que coneixen bé -segons ell- el que convé més a les ànimes dels habitants del Principat. L'esment d'aquests ordes monàstics de fort arrelament en terres catalanes es contraposa -no cal dir-ho- al que ha fet el bisbe de Lleida que ha citat ordes suspectes d'actuar com a vehicle de castellanització (370).

Sobre la comprensió del castellà per part dels catalans, diu que només un d'entre cent entén altra llengua que la catalana i encara amb les dificultats normals

que comporta una llengua que no és la pròpia.

Referint-se a les qualitats que el bisbe de Lleida - atribueix a la llengua castellana, Pau Duran no entra en la polèmica, perquè creu que no es tracta de triar la llengua més elegant, sinó la natural del país i - aquesta és, sens dubte, la catalana "uti naturalis co - munis et ab omnibus cuiusvis sexus, qualitatis, et - conditionis intellecta et usitata in omnibus negotiis, scripturis publicis et privatis in iuditiis et proce - sibus, adeo quod leges Patriae sunt editae et composi - tae in dicta lingua in qua etiam pueri discunt Xpia - nam doctrinam in catechismis et incipiunt primas lite - ras adipisci" (371). De tota manera, condemna els pre - dicadors catalans que se serveixen d'una altra llengua, perquè ho fan "ut in plurimum plaudeant auribus et non spiritui ut sibi nomen acquirant, non apud Deum et - homines spirituales et filios lucis sed apud filios hu - jus seculi" (372). Sembla, doncs, que implícitament - s'admetin aquestes qualitats a què feia referència el bisbe de Lleida.

Hi ha encara una afirmació important: la llengua de - València és el català. I, pel que fa als ordes reli - giosos, diu que si bé aquests tenen Províncies parti - culars que ultrapassen el marc de la Tarraconense, han de vetllar per la comunitat més pròxima i afegeix que

ningú no trobaria lògic que els religiosos italians, francesos o portuguesos vinguessin a predicar la Quaresma a Catalunya (373).

El debat sobre la llengua de la predicació es clou amb una decisió favorable al sector català. En efecte, es decreta -tal com havia sol·licitat Pau Duran- "ques demane confirmació Apostòlica de tot lo ques feu y decretá en lo S.C.P. ultimament en Barcelona celebrat y tambe del que se fará y ordenará en aquest S.C. que ara se celebra" (374). Això significava el bandejament de la predicació en llengua castellana.

Result, almenys sobre el paper, el tema de la llengua de la predicació, el S.C.P. s'enfronta amb un altre tema tant o més conflictiu que aquest: el del nomenament d'oficials i vicaris generals.

Hem de remarcar que, mentre que el tema de la llengua utilitzada als sermons fou promogut des de dintre mateix del Concili -el Memorial escrit pel bisbe de Tortosa- el dels nomenaments a què fem referència fou encetat des de fora: en efecte, el tema s'inicià a causa de les delegacions que enviaren la Generalitat i el Consell de Cent amb la petició de l'atorgament exclusiu d'aquests alts càrrecs eclesiàstics a catalans (375).

Evidentment, es tractava en aquest cas d'un tema polític que les instàncies públiques no podien obviar.

Com ja havia passat amb el tema anterior, la majoria dels bisbes encapçalats pel bisbe de Barcelona, intentaren d'obstaculitzar el procés de catalanització que el Concili pretenia posar en marxa. Els arguments que adduïren eren diversos i sovint forçats fins al límit, i la polèmica, que començà a la sessió 35 i es clogué a la 40, fou molt més violenta que l'anterior. En aquesta ocasió va ser l'arxiprest d'Àger qui s'erigí en portantveu del clergat català amb un Memorial (376) que desvetllà les ires del sector centralista.

Seguint l'ordre cronològic, els fets se succeïren d'aquesta manera:

Un cop presentada i estudiada la sol·licitud que la Generalitat i el Consell de Cent feren al S.C.P., els pares provincials decretaren que, d'acord amb aquesta proposta, es dictés la Constitució prohibint que, en endavant, els forasters no poguessin ser ni oficials ni vicaris generals de la Província.

Davant d'aquesta decisió, el bisbe de Barcelona intentà de fer prosperar una rèplica en la qual es titllava d'injusta la Constitució que s'acabava d'acordar, perquè atemptava contra els drets dels tribunals de l'arquebisbat i bisbats de la Província (un aragonés,

Agustín López Fernández, era vicari general i oficial en el tribunal eclesiàstic del Bisbat de Barcelona) i perquè oblidava que calia el vist-i-plau reial per limitar el dret de nomenar aquests alts càrrecs que estaven sota el seu Patronat. Es recordava, en canvi, l'existència d'una Constitució més antiga, (1354) segons la qual podien accedir a aquests càrrecs qualsevol persona dels regnes de la Corona d'Aragó (377).

Els conciliars, com sempre, s'arregleraren en dos bàndols; els bisbes de Lleida, Girona, Vic i Solsona al costat de l'esmena del bisbe de Barcelona; la resta, en contra.

Quan encara el debat no s'havia resolt, els síndics capitulars acabaren d'arrodonir la polèmica amb la sol·licitud que es demanés confirmació apostòlica de la Constitució "Ut exteri non possideant Beneficia", proclamada al Concili celebrat a Tarragona el 1630, petició que es trobava també dins l'ambaixada de la Generalitat.

Aquesta Constitució valorava negativament la possessió de beneficis eclesiàstics per part de forasters, perquè, pel fet de tenir un altre idioma, no podien predicar ni administrar els Sagraments d'una manera eficaç, i a més perquè provocava el desànim entre els naturals del país que veien com els càrrecs eren acapa-

rats pels forasters, Així, doncs, decretava que els beneficis eclesiàstics fossin exclusivament per als catalans (378).

Això provocà de nou una interpel·lació del bisbe de Barcelona que intentava invalidar-la, adduint que fou votada estant absents els bisbes, contra el dret dels quals atemptava. Tot i amb això, el S.C.P. decretà la Confirmació Apostòlica de la Constitució de 1630.

Però, fent exhibició d'una tossuderia increïble, Garcia Gil Manrique -a qui feien costat els altres bisbes castellans- continuà insistint, per si encara hi havia alguna possibilitat de fer prevaler la seva opinió: amb l'argument que ell no podia votar contra els propis drets conferits per la dignitat episcopal, mal·dava per invalidar la Constitució confirmada. Finalment, obtingué que s'anomenés una comissió de quatre pares provincials perquè desenvolupessin la Constitució en el punt pel qual es prohibia de ser oficials o vicaris generals a la Província de Tarragona els no catalans. Un dels 4 era l'Arxiprest d'Ager, Francesc Broquetes, que el dia 2 d'abril de 1637, a la sessió XXXVII del Concili, llegí un llarg Memorial en llatí "Pro Constitutionibus Tarraconensibus super idioma in concionibus ab cataloniae plebes" (379) en defensa de la predicació en català, defensa que basava en la

Constitució sortida del Concili de la Tarraconense de l'any 1591 i confirmada en la de l'any 1636. L'argumentació seguia aquest fil que ja ens és familiar: els sermons s'han de fer de manera que s'entenguin còmodament i l'únic idioma que a Catalunya assegura aquesta comprensió és el català; per tant, es faran en català, mentre que l'ús del castellà es reservarà només per a determinats casos especials (380).

Aquesta és l'argumentació fonamental. Però ens interesen també altres conceptes que apareixen al llarg del discurs de Francesc Broquetes:

1. la diatriba contra l'afany de lluïment que acompanya sovint els sermons en castellà. Encara que explícitament no es digui, hi ha un lligam implícit entre sermó culterà-llengua castellana, sermó pla-llengua catalana.

L'arxiprest d'Ager denuncia l'esnobisme dels predicadors, més atents a fer gala de les pròpies habilitats oratòries que no pas a garantir l'eficàcia dels sermons "non se debeat Ecclesiae Doctor de acurati sermonis ostentatione jactare ne videatur Ecclesiam Dei non velle edificare: - sed magis se quantae sit eruditionis ostendere".

(381). Les paraules han de ser l'instrument, no la finalitat: tots aquells que es dediquen a

transmetre la doctrina ho han de tenir molt clar "Qui (...) docet vitabit verba quae non docent et interum bonorum ingeniorum est insignis indolis in verbis verum amare non verba, quid enim prodest clavis aurea si aperire quod volumus non potest? (382).

Aquest esnobisme no afecta només els predicadors, sinó els fidels, que simulen gaudir de paraules que en realitat no comprenen: "Insuper intellectus idiomatis castellani deffectum in provincia Tarraconensi manifesta testatur experientia plurium ex illis indigenis qui delectari se jactant idiomate castellano, qui nec illud intelligunt, quod maxime putant sibi perspectum esse". I, encara, n'hi ha d'altres que, tot i reconeixent que no entenen el castellà, diuen que s'hi delecten: "Multi etiam alii simul fatentur se delectari et non capere" (383), la qual cosa ens insinua el prestigi de què gaudia la llengua castellana en certs sectors.

2. la defensa de l'aptesa de l'idioma català per a ser utilitzat en la predicació, com ho demostren els sermons que s'han fet i que es fan en aquesta llengua: "... non solum multi indigenae sed etiam alienigenae salubriter et devote concionati sunt et concionantur idiomate catalano, ex

quo etiam reicitur idiomatis catalani steri -
litas ut ipsi loquuntur" (384).

3. la denúncia de la fal.làcia segons la qual Espa
nya té una llengua única amb diferents dialec -
tes: "Quid vero potest absurdius dici in hac re
quan Hispanicas omnes linguas unicum esse idio -
ma, ac solis inter se distingui dialectis? (385).
Si fos així, el coneixement d'una llengua hispà
nica representaria el coneixement de totes les
altres, i és evident que això no succeeix.

Francesc Broquetes parla de l'abast -que volen-
universal- de la comprensió del castellà: ni els
llibres publicats en castellà, ni el fet que -
alguns castellans visquin en territori de parla
catalana, prova la possessió de l'idioma caste -
llà per part de tothom; com no prova la posses -
sió universal del llatí la circumstància de ser
una llengua acceptada en totes les províncies -
hispàniques, en la qual apareixen publicats i
molts llibres i que compta, òbviament, amb mol -
tes persones que en són competents.

A continuació l'arxiprest d'Àger enumera els ca
sos en què serà lícit d'admetre a Catalunya pre
dicadors en castellà:

1. Quan cal predicar a forasters que no ente -
nen l'idioma natural del lloc.
2. En el supòsit que l'alternativa sigui predi -
cador foraster o absència de predicador.
3. Quan en una ciutat calgués admetre predica -
dors de diverses llengües perquè hi hagués -
ciutadans de diverses llengües. En aquest -
cas, però, es tindria cura de respectar la -
proporció adequada.

En canvi, no serà lícit d'admetre predicadors en caste -
llà:

1. En aquells llocs on no són entesos.
2. En aquells llocs on, tot i podent ser ente -
sos, els fidels i el predicador comprenen la
llengua vernacla.
3. En el cas que, en una ciutat amb ciutadans
de diverses llengües, hi hagi una proporció
indeguda de predicadors castellans.

L'arxiprest d'Ager acaba el seu discurs condemnant du -
rament la predicació en castellà. Entre altres coses,
diu que els predicadors que, tot i advertits, utilit -
zen una llengua altra que la natural del país, de ma -

nera que els fidels no poden entendre'l, fan com -
aquell qui expressament llença a terra el cos de -
Crist per trepitjar-lo. També diu que el fet d'haver
abandonat la llengua catalana, que al Concili de 1591
es va considerar com l'única llengua vàlida per a la
predicació a Catalunya, és obra del dimoni i que, na-
turalment els més culpables són els predicadors cata-
lans que canvien de llengua en predicar (386).

La inserció d'aquesta contundent escriptura va ser ob-
jecte de votació. Un cop més, hi hagué divisió d'opi-
nions: els bisbes -llevat de Pau Duran- estaven per -
la no-inserció, mentre que la resta de pares provin-
cials votaren al seu favor. A part de l'argumentació
basada en irregularitats de procediment, s'esgrimiren
altres raons que són interessants de recordar.

Per exemple, el bisbe de Vic considerà que l'escriptu-
ra de Francesc Broquetes era injuriosa, ja que decla-
rava pecadors els "santíssims bisbes" -que no observa-
ren ni manaren observar la Constitució de 1591-, els-
predicadors -que actuaren per consell diví, no per -
instigació del dimoni-, i els capítols catedralicis-
que abonaren les llicències de predicar en castellà -
atorgades pels bisbes.

El bisbe de Vic reconegué, per tant, que el que s'ha

via decretat en 1591 respecte a la llengua de la predicació no havia estat pas acomplert.

Una mica més tard, i en resposta a les paraules del bisbe d'Urgell -que aclaria que la llengua castellana no era general per a tot Espanya i que la unió política de Castella, Aragó i Portugal fou un fet accidental que no afectà la llengua que cadascun d'aquests regnes posseïa- explanava una teoria lingüística peculiar (387):

1. la llengua castellana i la llengua aragonesa són una mateixa llengua i aquesta és coneguda al Principat des de molt abans que es produís la unió de les corones de Castella i Aragó.
2. el fet que fos utilitzada en tot el territori -fins i tot en aquelles zones on es parlen altres llengües- justifica el nom d'Hispanica lingua". D'altra banda, la divulgació de la "llengua hispànica" ha estat gran: "frequentissimam et familiarissimam communicationem huius Hispaniae linguae" (388).
3. la llengua catalana no difereix gaire d'aquesta llengua hispànica, i moltes paraules d'aquella s'obtenen partint per la meitat els mots caste-

llans. Després d'aquesta explicació barroera de la gènesi de la majoria de mots catalans, Gaspar Gil es veu obligat a precisar que això no és res que desprestigiï la llengua catalana, perquè és evident que es tracta d'una llengua que està molt a prop del llatí.

4. els canvis polítics (el Regne que s'ha transformat en molts regnes) expliquen que la llengua castellana abundi en totes les províncies súbdites del Rei.

El col.loqui que seguí aquesta dissertació tan mal intencionada no prosperà en el sentit que desitjaven els bisbes i acabà amb l'acord d'inserir l'escriptura de l'arxiprest d'Àger.

A la sessió 38, el mateix Francesc Broquetes i Jaume Pla, canonge i síndic del capítol gironí, s'adreçaven als diputats de Catalunya i al Consell de Cent de Barcelona per explicar-los els acords que s'havien pres al S.C.P. Fou aleshores que -tal com ja hem explicat anteriorment- els diputats, assabentats de la violenta polèmica que s'havia desenrotllat a les darreres sessions del Concili, els lliuraren un document demanant allò que havia estat l'objecte de la polèmica: que la predicació al Principat de Catalunya es fes

en català.

Finalment, a la sessió 40 del S.C.P. es dictà la -
Constitució segons la qual els oficials i els vica -
ris generals havien de ser naturals de la Província
Tarraconense, i no del regne d'Aragó, València, Ma -
llorca o d'altres regnes.

El Concili es clogué, per tant, amb decisions -pre*di*
cació en català, oficials i vicaris generals naturals
del Principat- favorables al clergat català, deci -
sions que s'imposaren malgrat les traves que sistemà
ticament presentaven els bisbes castellans.

Era l'any 1637. Fins a quin punt se seguiren aquests
decrets?

Podem aventurar una resposta amb l'observació de:

A. Les dades recollides en diversos documents d'Esgl*é*
sia (actes capitulars, visites pastorals, cartes...)
que expliquen fets directament o indirectament re-
lacionats amb els decrets sorgits del Concili Pro-
vincial.

B. La llengua utilitzada en els sermons, a partir de
1636. Hem de remarcar que hem treballat fonamental

ment amb els sermons impresos, que, naturalment, eren els "de prestigi", pronunciats gairebé tots a la catedral, a la capella de la Diputació o en alguna altra església important, de les grans ciutats, amb motiu d'alguna festivitat o commemoració solemne, per algun predicador acreditat.

Un bon exponent del tipus primer pel que fa referència a les decisions últimes del Concili Provincial, és la carta que el Capítol de Girona adreçà al degà del Capítol de Barcelona, Pau del Rosso, el 29 de juliol de 1637 (389), al cap de tres mesos de finalitzat el Concili. El motiu de la carta és la demanda de solidaritat contra la pretensió d'atorgar un benefici de patronat de la casa de l'església de la Bisbal a Francisco Ruiz "Castella natural de Granada". El Capítol de Girona argumenta que això és "contra Constitutions de Catalunya y en particular contra la Provincial de Tarragona feta lo any 1630, la qual Constitutio en esser clos lo dit Concili en esta Yglesia la jurarem y posarem entre los statuts que los Sñs. Bisbes y Capitulars acostumen de jurar en lo acte de llur possessió, conforme tenim per cert ho feu V.S. y los demes molt Ills. Capitols de la Provincia". Es refereix a la Constitució "Ut exteri non possideant Beneficia" que el Concili Provincial va assumir. Però la carta va més enllà: el Capítol de Giróna no amaga pas la transcendència

"exemplar" que pot tenir la solució que es doni a l'afer: "Y com en esta causa interessam tant no sols los Capitols y demes clero de la Provintia pero encara tot lo principat perque declarantse a favor de dit Ruiz resultaria obert lo cami als Señors Prelats forasters y altres naturals que miran mes a afections particulars que al amor natural de la patria, pera proveir librament etiam en las Cathedrals a sos parents y criats strangers"...

Hi ha encara, una altra remarca a fer: la petició d'intervenció dels Diputats que inclou la carta "... se servesca..." intercedir ab los señors Deputats que servescan exir a la defensa de la causa (a qui tambe ho havem escrit)..." Com ja succeí a les sessions conciliars, no es dubta a reclamar els organismes oficials del país quan el cas comporta una amenaça per a les llibertats pàtries (390).

Una altra referència interessant és la carta en la qual el Capítol Catedral de Tortosa per encàrrec d'Antolínez de Burgos observa al predicador aragonès que ha de predicar la Quaresma la necessitat de fer-ho en llengua catalana. La carta, datada el 22 de gener de 1637, diu: "No es el primero de hábito aragonés con quien se hace esto... No será dificultoso a v.p. que es medio catalán y se ha criado en Cataluña,

el aplicarse a la lengua catalana y predicar en ella" (391).

La decisió del Capítol de forçar l'ús del català per part del predicador és encara més significativa si tenim present l'acord a què havien arribat el bisbe i els canonges de Tortosa, el 3 de juliol de 1630, sobre la llengua de la predicació a la diòcesi. En aquella ocasió el Capítol es pronuncià en el sentit que el predicador havia d'utilitzar la seva llengua nativa, cosa que implicava l'ús del castellà per part dels forasters que tinguessin aquesta llengua (392).

Entre la decisió de 1630 i la de 1637 hi havia, evidentment, la Constitució dels Concilis Provincials.

I encara una altre document de caire diferent: la carta que Fray Plácido de Aguilar dirigeix a Pau del Rosó el 9 d'agost de 1636 per tal que el recomani al Pare General de l'Orde de la Mercè i, així, aconseguir ser destinat a la Casa de Toledo (393).

La carta no és pas un document decisiu ni clar, però creiem que reflecteix tota una sèrie de problemes presents en el panorama postconciliar dels religiosos forasters més o menys vinculats amb Catalunya i afectats per les decisions que sobre la llengua de la predicació adoptà el Concili Provincial.

Fray Plàcido de Aguilar era un mercenari, predicador de prestigi -com ho prova el fet que prediqués el - sermó de St. Jordi de l'any 1635 a la Capella de la Diputació de Barcelona i, segons diu a la carta, dues Quaresmes a la Catedral.

Doncs bé, aquest mercenari que escriu des de Madrid, on és malvist perquè el tenen per "catalan tan apasionado" i, presumiblement, amb les portes tancades de - les esglésies catalanes, demana amb vehemència una - intercessió del degà del Capítol de Barcelona amb el General de l'Orde per obtenir "la Casa de Toledo que es solamente lo que deseo por el puesto de la Iglesia y el pulpito" (394).

Com dèiem abans, en aquesta carta privada no s'al.ludeix en cap moment al canvi de situació que comportà el decret sobre la predicació, però tot l'escrit trasllueix un estat de preocupació que suposem que devia estar força generalitzat entre molts membres dels - ordes religiosos que s'havien fet un nom predicant a Catalunya.

Pel que fa a la llengua dels sermons impresos, se'n - parlarà a l'epígraf 3.2.1.6.

3.2.1.5 la llengua de la predicació.

Com ja hem dit abans, la polèmica sobre l'ús del català o del castellà en la predicació a Catalunya no neix als Concilis Provincials, ni tampoc hi mor. En tot cas, el "Sagrat Concili" hagué de pronunciar-se sobre un tema que enfrontava els parers des de feia temps, però que mai no havia arribat a mobilitzar tanta gent ni a provocar una resposta tan violenta (395).

La predicació en castellà es produïa a Catalunya almenys des de feia mig segle (396). Entre les causes que la provocaren hauríem d'esmentar-ne una d'externa a l'activitat en si: la línia reformadora que l'Església decidí a Trento (1545-1547, 1551-1552, 1562-1563) es traduí a casa nostra en la implantació d'ordes religiosos reformats (agustins, 1569 (), caputxins, 1578; carmelites descalços 1585) o nous (jesuïtes, 1562) que aplegaven, si més no al principi, personal foraster -sovint més preparat que el clergat del país i amb una disciplina més convincent- que ben aviat es feren els amos de certes parcel·les de la vida religiosa, com la predicació.

L'altra causa provenia de l'activitat mateixa: les característiques de l'oratòria sagrada, desvinculada del mester pastoral més quotidià i erigida en una

professió d'especialistes que demanava el domini d'un llenguatge literari. Per molts, això volia dir l'adopció del castellà, convençuts com estaven que el català no podia subministrar-los un model vàlid (397).

És veritat també que la predicació en castellà constituïa sobretot un fenomen urbà, lligat als sermons solemnes i a les Quaresmes i Advents que predicaven a les catedrals i a les esglésies principals els membres dels ordes religiosos, moltes vegades cridats pel mateix bisbe (398).

Però aviat les altres esglésies en prengueren patró: "Por hauer començado la Cathedral a predicar en Castellano, luego las Parrochias la siguieron, con que la mayor parte de la Ciudad se quedan sin sermones por no entender la lengua" (399). La predicació en castellà vestia, i, a més, solucionava el problema que podia comportar a un rector poc esversat la realització d'un sermó decorós.

Quan el fenomen es començà a estendre, provocà reaccions oposades: unes a favor, les altres en contra. Ja coneixem, en part, l'argumentació que empraven: l'hem trobada en boca dels pares conciliars. Però aquests arguments, com hem dit, depassèn el marc dels Concilis Provincials.

Les dues obres més significatives són sens dubte els Memorials -l'un a favor de la predicació en castellà, l'altre en defensa de la predicació en català- apareguts l'any 1636, quan el Concili Provincial realitzat a Tarragona ja s'havia pronunciat sobre la qüestió de la llengua.

Una tercera obra important que va circular a l'època -per bé que no sabem si es va arribar a imprimir i, per tant, si la seva difusió va tenir el mateix abast que el dels Memorials citats- és la Respuesta al Memorial que se dio al Concilio Provincial Tarraconense para que prohibiesse el predicar en lengua castellana dentro de su corona que hem llegit en un dietari manuscrit de Fr. Gaspar Vicens, prior del convent de Sta. Caterina de Barcelona (400). Aquesta Respuesta s'atribueix a l'arquebisbe de Tarragona, a qui Gómez Adrín havia dedicat el seu Memorial.

El Memorial de Gómez Adrín porta el títol de Memorial en defensa de la lengua castellana, para que se predique en ella en Cataluña (401), i comença amb una clara al·lusió del que s'ha esdevingut al Concili: "Aviendo tenido noticia que se hazia instancia en esse S. Concilio, para que en el Principado de Cataluña no se predique en lengua castellana en Quaresma ni Adviento y entre año raras vezes se permitã, aun a los estrangeros..." (402).

Contra aquesta decisió el Memorial proposa que es mantinguin les dues llengües en la predicació, però, "que se diuidan los exercicios de ambas lenguas" (403): els pobles, les viles i almenys una de les esglésies de cada ciutat oferiran sermons en català "para que los que se reconocen ignorantes de la lengua Castellana, tengan pasto mas casero, y ajustado a su caudal" (404), mentre que a les altres esglésies ciutadanes es predicarà en castellà.

La proposta de Gómez Adrín es basa en certs aspectes socials d'aquesta llengua, en les seves qualitats intrínseques i en les característiques de l'ofici de predicar que ha motivat la polèmica sobre l'ús lingüístic. Aquests aspectes socials que es reconeixen al castellà són els de llengua corrent, necessària i comuna de la monarquia espanyola.

Que el castellà sigui corrent a Catalunya ho prova l'abundosa edició de llibres de pietat i de comèdies en castellà (405), la manca de dificultats que s'observen en situacions quotidianes, com les transaccions entre forasters i naturals del país (406), i la llarga tradició que de la predicació en castellà hi ha a Catalunya, principalment a Barcelona (407).

Que sigui una llengua necessària deriva de la presència d'estrangers: estudiants a les Universitats, comer

ciants i viatgers, sobretot a la metròpolis, per als quals la llengua catalana és insuperable: "... cerrando la puerta a estraña lengua, se dexan innumerables sin pasto de doctrina, por serles insuperable nuestra lengua, y a nosotros la suya muy corriente" (408)

A aquesta necessitat del castellà a Catalunya se n'hi afegeix una altra referida als predicadors catalans, ja que només essent coneixedors de la llengua castellana podran ampliar les possibilitats de demanda que, altrament, són restringides als límits del Principat: "que es forçoso estén retirados a Cataluña sus predicadores; porque rompidos en la lengua catalana, no han de querer, si fueren cuerdos, yr a Aragon, ni Valencia, donde qualquier feita en el estilo, ò vicio en la pronunciacion, ofende grandemente" (409).

El fet de ser, a més, llengua comuna de la Monarquia-espanyola acaba de dibuixar-nos el panorama social de la llengua castellana, avalat, en aquest cas, per la fatalitat històrica. Gómez Adrín no dubta a aportar exemples diversos, en els quals les llengües que tingueren un suport polític acabaren per fer dimitir les que no el tenien, "tanta es la fuerça de la Monarquia" (410). Així succeí amb el grec i amb el siríac que s'imposaren sobre l'hebreu en diferents moments de la història (411).

En el cas del castellà una altra raó poderosa juga a favor de la seva acceptació: les incertes circumstàncies polítiques per què travessa el Principat - "estamos en vna contingencia de tiēpos azarosa" - (412) - que recomanen d'està oberts a allò que ens ve de Castella.

I, encara, una altra raó, aquesta no política, sinó divina: la Fe fou introduïda a Espanya en llengua castellana "con la misma pureza q̄ aora se habla" (413). En aquest cas, l'aval de la seva bonesa prové del mateix Déu.

Gómez Adrín se serveix també d'una argumentació fonamentada en les característiques intrínseques de la llengua castellana, excepcionalment dotada per a l'expressió d'alt nivell. És en aquest punt que pretén demostrar la idoneïtat del castellà per a un mester com el de la predicació. Tot i que no nega qualitats al català, l'encongiment peculiar d'aquesta llengua - el fan poc apte per a l'oratòria, activitat de persones doctes -els predicadors- no de persones només bones -els rectors: "El Cura en quanto a tal, no tiene las obligaciones del Predicador en la doctrina; al qual no le basta el ser bueno, sino que ha de ser docto; y no como quiera, sino que sepa lo nuevo, y lo antiguo en los estudios de su empleo (414).

A partir d'aquí, Gómez Adrín no estalvia imatges -
-manllevades o pròpies- per definir aquest alt minis-
teri i, de retruc, la llengua que ell hi lliga impres-
cindiblement: els vasos "de mayor capacidad (...), -
de curiosa hechura" amb "licor precioso de doctrina
esquisita" (415); la "flor de la harina" () esca-
per a pescar el peix fi. Aquestes imatges s'oposen a
les altres, a "los vasos llanos" on hi ha "lo vulgar
de los remedios para las llagas de la culpa" (416) i
el cuc que pica un peix qualsevol (417). Perquè és -
clar que els fidels són diferents: "cō pā rudo de -
doctrina humilde, se gana el idiota; pero para el en-
tendido es menester la flor de la harina; lo mas ajus-
tado del discurso; la eloquencia, dulce iman de los
ingenios" (418).

Citant Sant Pere, diu que la gracia de Déu té una ca-
ra per al docte i una altra per a la gent vulgar (419).
El primer se'l convenç amb raons, els segons amb -
crits (420).

I no és una cosa tan extraordinària servir-se de -
llengües diferents segons la qualitat de l'auditori.
Crist mateix parlava en siríac, la llengua comuna, -
al poble, però reservava l'hebreu, la llengua alta -
per als doctors (421). Al capdavall, conclou, el po-
ble és incapaç d'entendre certs conceptes encara -
que els hi serveixi en la seva llengua natural (422).

Poble -entès com el comú de la gent- i llengua catalana queden indissolublement lligats i força malparats. Aquesta -el remei casolà i el cuc per pescar peix bast- cal utilitzar-la encara en cert tipus de predicació de poc preu per la ignorància de la gent. Però tancar-se només en el seu ús és navegar contracorrent: pertot hi ha exemples -a la Grècia antiga, a la Itàlia del moment (423)- de l'adopció d'una llengua comuna per sobre de les variants o dialectes. La llengua comuna d'Espanya és la castellana i la catalana n'és tan sols un accident. Els catalans, però són cabuts i s'obstinen a quedar-se amb les coses pròpies i a menysprear el que ve de fora. Per això -els pot passar com Naaman que es negava a banyar-se al Jordà per guarir-se de la llepra, perquè opinava que els rius de la seva patria, Síria, eren millors. (424) Amb tot, quan finalment es decidí a fer-ho, quedà sa.

Les raons del Memorial de Gómez Adrín són, en síntesi, aquestes.

I, justament, per a contraargumentar-les, Dídac Cisteller escrigué el seu Memorial en defensa de la llengua catalana, para que se predique en ella en Catalunya (425), dedicat als Diputats de Catalunya.

El fet que aparegui escrit en castellà es justificat - per l'autor a causa dels destinataris diversos que - tindrà l'obra -"V.S.Eminentísimo Senado de la Congre gación de Principes de la Santa Iglesia (426)"- que, a més, caldrà dur a Roma "y rozarse entre naciones - estrañas" (427). Aquesta primera renúncia és indica- tiva del mal carés que per al català pintava la polè mica.*

Les raons que s'hi exposen, tot i que de vegades sa- ben desemascarar els errors subjacents a les tesis de Gómez Adrín, palesen una visió més aviat escèpti- ca sobre les possibilitats estilístiques de la llen- gua catalana i una renúncia clara a atribuir-li altra virtut que la de ser vehicle comú d'entesa a Catalu- nya.

El Memorial de Cisteller es fonamenta en dos punts:

- la incomprensió generalitzada del castellà al Prin- cipat i, per tant la necessitat que té l'Església - d'utilitzar el català, en la seva missió pastoral de la qual ningú no n'ha de quedar exclòs (428).

- la negació que l'oratòria sagrada sigui una acti- vitat d'especialistes, aliena als rectors i curats. (429).

A partir d'aquestes premisses es rebut sistemàticament

el discurs de Gómez Adrín, tot fent, com de passada, certes apreciacions sobre la naturalesa de la llengua catalana.

Referent al primer punt, Cisteller fa puntualitzacions encertades sobre l'abast de certes proves de la castellanització a Catalunya que adduïa Gómez Adrín i, en alguns casos, sobre el caire clarament sofisticat que tenen (per exemple, l'afirmació que l'existència de bisbes castellans o de lectors d'obres castellanes provi l'extensió universal d'aquesta llengua al Principat (430).

Referent al segon, Cisteller defensa el sermó del rector dins la missa del diumenge, dirigit a una feligresia indiscriminada, l'habitual, formada pel comú de la gent. (431).

A nivell lingüístic, això és tradueix en l'ús d'una llengua planera -l'entesa pels fidels, l'emprada per rector, que és la natural del país.

Aquesta és la tesi de Cisteller sobre l'ús de la llengua catalana en la predicació.

Les disquisicions de Gómez Adrín sobre la qualitat de l'auditori que condiciona l'estil del sermó i, en conseqüència, l'adopció d'una llengua o una altra no

tenen lloc en la visió simple de Cisteller, sinó a una escala molt petita. En efecte, Cisteller tolera "florearse en el estilo, y predicar en Castellano" (432) en llocs restringits "en el retiro de vna escuela dōde no acude vulgo, sino gente dota, y entendida" (433). Però aquesta eventualitat no deixa de ser indicativa de l'acord que en els dos Memorials de signe contrari hi ha sobre l'adequació de la llengua castellana per a l'estil culte.

Hi ha encara un altre acord, d'importància decisiva: la certesa que el català és una llengua encongida que difícilment pot esdevenir llengua literària. A la dedicatòria de Cisteller ja s'al·ludeix a aquesta característica intrínseca a la mateixa llengua quan espera que els predicadors la treguin de "su natural encogimiento" (434). Més endavant afirma "que no estan facil el artizar el Catalan como se imagina, y sino digame, como antes de cinquenta años a esta parte (que solos estos corren que entrò la predicacion castellana en Cataluña) los Predicadores Catalanés no afeytaron el language, sino por el natural encogimiento desta lengua" (435).

Es per això que la diatriba contra els "crítics" - "triste suerte de nuestro siglo" (436), "la ojarasca de palabras con que se visten o encapotan" (437)-

és suspecta de ser l'únic camí a seguir per a aquell qui, com Cisteller, disposa d'una llengua pobra i curta com la catalana.

Finalment, la Resposta atribuïda a l'arquebisbe de Tarragona -llegim al marge: "Esta respuesta (dizen) - la escribió el Arzobispo de Tarragona que presidia en el Concilio Provincial, era castellano se llamava don fra Juan Antonio Perez monje Benito: que avia sido obispo de Urgel y despues de Lerida" (438)- no ostenta cap mena de dedicatòria i, al seu torn, és una rèplica al Memorial de Cisteller, que rebut punt per punt. Tant per l'argumentació utilitzada com per l'esperit que traspua es pot relacionar molt directament amb el de Gómez Adrín.

Tornem a dir que els Memorials i en grau menor la Resposta constitueixen el corpus més significatiu i estructurat de la polèmica estraconciliar; és per això que els hem reproduït íntegrament a l'apèndix (439).

Però les idees que sobre la llengua catalana i la llengua castellana més insistentment hi apareixen no són pas privatives dels autors esmentats sinó que recullen les opinions que s'anaren forjant -i de vegades formulant- al llarg del XVI i del XVII.

Basant-nos en el contingut dels Memorials, en la polèmica en el si dels Concilis i en aquestes formulacions prèvies o posteriors a les obres esmentades - de Gómez Adrín i Cisteller- que de vegades tenen - prou extensió i contingut, com passa en el Summari, index o epitome dels admirables y nobilissims titols de honor de Cathalunya, Rosselló y Cerdanya d'Andreu Bosch (440), i d'altres són referències marginals - que contenen certes presentacions, aprovacions i llicències de sermons impresos o d'altres obres - hem ordenat les idees que el pragmatisme, l'estètica o la visió política dictaven sobre la naturalesa i l'ús - del català i del castellà en aquest període de la Decadència.

1. Argument pragmàtic

Argument pragmàtic a favor de la predicació en català

Els defensors de la predicació en català addueïen que aquesta era la llengua natural del País i, per tant, l'única llengua que assegurava la comprensió dels sermons. Els pares provincials dels Concilis de 1635 i de 1636-37 -com Antolínez de Burgos, bisbe de Tortosa; Pau Duran, bisbe d'Urgell i Francesc Broquetes, arxiprest d'Ager- utilitzaren aquest argument a les sessions conciliars i recordaren la doctrina que l'Església havia propugnat des de Trento (441).

Fora del Concili -i, en algun cas, abans del Concili- aquest argument fou, òbviament, el punt de partida sobre el qual es bastia la defensa de l'ús exclusiu del català a la predicació.

Així ho feu Andreu Bosch que, recordant la Constitució de l'Església de la Província Tarraconense aprovada el 1591- que obligava els prelats de Catalunya, Rosselló i Cerdanya "predicar y fer predicar en nostra llengua natural y materna ab tantes rahons evidents que quant noy agues altres sobrarian les que motiva dita constitució" (442)-, preconitzava la necessitat de predicar en català en aquests termes: " lo què es de major importancia, que ab les prediques la pa -

raula de Déu seria entesa pera tots y causaria lo -
effecte per ques predica" i segueix: " y lo pijor es
los quiu necessiten mes, qui son los minyons, dones
y ygnorants, sols ohuen parlar y no entenen cosa" -
(443).

Així ho féu Dídac Cisteller en el "Memorial" esmen -
tat: "En Cataluña es evidente entenderse el Catalán
y solo provable entenderse el Castellano" (444). "Es
claro que muchos en Cataluña no entienden el Caste -
llano" (445). Aquests que no entenen el castellà són
la gent normal, el poble ras: "En Cataluña la plebe
y vulgo no entiende el Castellano" (446). I, parlant
dels bisbes castellans esmentats per Gómez Adrín: -
".....a nuestro Dotor le queda por provar que un Obis -
po Castellano que no hable el Catalán predique de -
suerte que le perciba el vulgo, como el capítulo or -
dena; pues se ve ser esto imposible" (447).

Quant a la comprensió del castellà, si ens guiem per
aquesta literatura Memorials, llibres de pietat, -
aprovacions de certs sermons...- les difusions són -
tan contradictòries, escadusseres i mancades d'ob -
jectivitat que ens serveixen poc per esbrinar el ve -
ritable espai de la llengua castellana. Mentre per a
uns el castellà és una llengua "familiar" a Catalunya,
els altres en parlen com d'una llengua rarament com-

presa. Aquests darrers consideren que la seva implantació a Catalunya és mínima -Pau Duran deia que no més un u per cent de la població el comprenia (448)- i constitueix un fenomen exclusivament urbà: "por lo menos los labradores rústicos, los muchachos y las mujeres no entienden el Castellano" (449) "solo en lugares grandes algunos lo entienden" (450); fenomen urbà que es produeix de forma substancialment diferent a Barcelona que a la resta de ciutats catalanes: "...porque si algo provasse, prueba solamente que en Barcelona, escala de Italia y Emporio de naciones estrangeras se havia de predicar en Castellano, pero como lo prueba de Tortosa, Girona, Lérida que, a todo tirar, solo ven dos o tres días y bien de passo algún Castellano, que será de Manresa, Solsona, Vique y Urgel, que si ven algún Castellano es por milagro" (451) i que, de fet, es limita a Barcelona i encara amb reserves: "...lo que yo veo es que siempre toma a bulto las Ciudades de Cataluña sin señalarlas, porque sabe, quitada Barcelona, en ninguna de las demás poderse llamar común el Castellano: luego todo el pleyto es por sola Barcelona, y aun en esta la plebe, que es la mayor parte, no la entiende", s'exclama Cisteller contra las afirmacions de Gómez Adrín (452). Fenomen urbà, doncs, barceloní, per ser més exactes, que no afecta pas tota la població. Cisteller precisa quins són els barris on

el castellà no ha entrat: "...los barrios de los arrabales, la Parrochia entera de San Pedro, pues en ella se predica en Catalan, por juzgarse no se percibe el Castellano, mucha parte de la Parrochia de S. Maria de Pescadores y Hortelanos y assí de las demás, de que no cabe poca parte a la misma Catedral, en la qual santissimamente el señor Obispo que meritissimamente preside oy en ella, haze se prediquen en Catalan los sermones que su Illustrissima reparte" (453).

Deixant de banda la veritat total de les afirmacions de Cisteller -per exemple, tenim documentat un sermó en castellà a Sant Pere (454) on, segons ell, es predica en català- l'argument de fons és que la comprensió de la llengua castellana és patrimoni de les capes més cultivades de la societat barcelonina de l'època, com es remarca al Concili: "...pus no podrà negar ser casi totes les persones doctes i de calitat les que entenen la Castellana" (455), cosa que d'una manera o altra declaren també els qui afirmen la comprensió del castellà per part dels catalans, ja que la limiten als qui saben llegir: "pene nemo sit qui sciat legere qui etiam non sit eruditus in predicta lingua Hispanica" (456).

I, fins i tot en aquest cas, la llengua castellana és entesa amb reserves. Al pròleg del Sermonari anònim -

(457) s'afirma: "no es de tots tan entesa la Castella na que noy haja qui per intelligent se tinga que al - gun o alguns vocables no ignore". I, per demostrar-ho, s'explica el fet següent: "Ab certa persona de les - mes intelligents y curiosas que en esta materia en - una ciutat de aquest nostre Principat avia me trobi - en una conversacio en ques tractava de un sermo que - doctissimament y ab molta eloquencia un Predicador Ca - tala de nacio y Castella en lo llenguatge predicat - avia. Alabava este del sermo sols lo llenguatge: vol - gui provar si entes lo avia, proposili la primera - clausula (que molt be sem recordava) y certifique que la segona paraula no avia entes ni sabia que volia - dir" (458)..

La crítica val només a mitges, però és un exponent d'un fet sociolingüístic important: l'afany que al - guns catalans tenien de passar per experts en llengua castellana i la irritació que això provocava en els - altres.

Argument pragmàtic a favor de la predicació en caste - llà

Els defensors de la predicació en castellà insistien, en canvi, que el castellà no era pas una llengua des - coneguda: "Així ho fa Gómez Adrín:"en Cataluña,

donde queda provado que es mas que probable que se en tiende el Castellano en muchas partes" (459). Es clar que aquest "en muchas partes" nega la generalització del fenomen.

Per a ell, hi ha una prova decisiva del coneixement - que hom tenia del castellà a Catalunya: l'edició de - llibres castellans: "Causame admiracion que hagan tan ignorante con tan rigurosa generalidad del castellano a este Principado, donde todos los libros que se im primen son en esta lengua" (460). Aquests llibres són llibres de pietat, comèdies"... hallandose mas en - las almodillas de las damas que en las librerias de los doctos; luego entienden la lengua las mugeres, - aun en atada oracion y en lo pomposo del verso?"(461) es preguntava retòricament Gómez Adrín, i era repli - cat per Cisteller: "Estos libros no se hallan en manos de la plebe, sinó de gente entendida y de estofa, con que aunque estos entendiessen algo del castellano no le entendería el vulgo y assí no se puede predicar en essa lengua por no ser entendida de la mayor parte..." (462).

Una altra "prova", per a Gómez Adrín, de la comprensió que es tenia del castellà al Principat seria el nomena - ment per part dels bisbes de vicaris generals foras - ters, Seguint un argument absolutament capciós, - - deia que si els bisbes els triaven era amb la segure

tat que podrien ser entesos per qualsevol fidel que necessités els seus serveis: "Si no se entendiera - comunmente la lengua Castellana en Cataluña, no tomaran los señores Obispos Vicarios Generales de Castilla y Aragón, porque la muger y el rudo que han de tratar en sus Tribunales quedaran sin consuelo; y no es así, porque aun el vulgo entiende a su Prelado y a sus Ministros estrangeros" (463). És difícil creure en la bona fe de Gómez Adrín si repassem les actes del Concili Provincial dels anys 1636-37 i revisem l'actitud dels bisbes en la polèmica que es promogué arran de l'atorgament d'aquests beneficis.

A més -deien- la predicació en castellà estava introduïda des de feia molt de temps. Per què interrogar-se, doncs, sobre la utilitat d'un fet ja antic que no havia aportat altra cosa que beneficis?. El bisbe de Vic havia parlat, durant el Concili, del cas de València que, tot i tenir una llengua semblant a la catalana, rebia des de feia segles la predicació "in generali Hispaniae lingua" (464). Pel que fa al Principat, Gómez Adrín es preguntava: "Si se començara aora a introducir la lengua Castellana en Cataluña, podíamos dudar de su provecho, pero después de tantos años, con tan largo exercicio della en los Sermones, se repara muy de balde si puede prosiguirse lo que cada dia grangea mas noticias" (465). I és veritat que

feia força anys que s'havia difòs la predicació en castellà a Catalunya. Cisteller ens parla de 50 anys (466), dada que concorda amb d'altres que posseïm sobre aquest fenomen: recordem, per exemple, la prohibició de predicar en castellà que es dictà al Concili Provincial de 1591. I els efectes d'aquesta predicació continuada sobre els oients fou decisiu, segons alguns com l'anònim autor de la Professó de la Via-Crucis, que remarca: "Encara que en esta Provincia de Catalunya comunament se entenga la llengua castellana, per los contínuos sermons que ab ella se predicán, y la comunicacio de las naciones, continuada de tants anys ab tot, la experiencia ensenya que molts ne restan dejuns, en particular la gent del vulgo, lo que se experimenta mes en las vilas y pobles petits y aldeas" (467).

Aquest "comunament se entenga" és prou explícit del camí que havia fet la llengua Castellana, tot i les limitacions que se citen.

Si es volien buscar més raons per justificar la predicació en castellà, es trobaven. El bisbe de Lleida, Bernardo Cavallero, la justificava basant-se en la presència de forasters (estudiants, religiosos, servents.....) que no entenien el català. Per a ells era imprescindible escoltar sermons castellans, si no

se'ls volia deixar sense la paraula de Déu. És clar que no especificava l'abast d'aquesta immigració, - que era força èscassa (468) i que, a més, abraçava certs sectors culturalitzats (religiosos, estu- - diants a la Universitat) per als quals la llengua - catalana no podia ser un obstacle insuperable.

Però ja hem vist que l'extensió de la llengua caste llana no era un afer de la quantitat de forasters - vivint al Principat, sinó sobretot de la qualitat - d'aquests i del moviment dels passavolants.

A la Respuesta ... atribuïda a l'arquebisbe de Tarra gona, trobem arguments interessants en aquesta línia.

Si bé concedeix que la majoria, a Catalunya, no ente nen la llengua castellana "porque la mayor parte es de gente serrana y montañesa" (469) puntualitza:..... "todavía en Barcelona, y en todas las demas ciudades, donde ay Iglesias Catedrales, y Universidades, y en los lugares principales, que estan al passo de Ara - gon y Castilla, para Perpiñan, y Barcelona, es tan - continuo el lenguaje de Castilla, que quando no le - hablen todos, apenas se podrá señalar hombre ni mu - ger, que no le entienda" (470).

A la Respuesta es defensa la familiarització que te-

nen els catalans amb la llengua castellana, cosa que es prova tant per l'edició de llibres que es fa a Catalunya (471) -l'argument que ja hem vist utilitzat per Gómez Adrín (472) -com pel tracte diari i sense problemes que tenen amb els castellans -"passajeros y mercaderes, soldados, y estudiantes" (473)-: "sin extrañar los catalanes ningun termino común, bueno, o malo, por no entenderlo: y assi se agradañ de las buenas palabras, como se ofenden de las no tales" (474); i, sobretot, per l'assistència massiva als sermons en castellà: "Y sobre todo se colije del concurso grande, y aplauso que ay para los sermones castellanos en dichos pueblos. Y parece imposible, que llegue a gustar uno de oyr hablar a quien el no entiende: y mas de oyrle cada dia, en pie, y madrugando. Y assi es fuerça presumir, que le entienden" (475).

Es remarca també que la predicació en castellà a Catalunya és un fet de llarga tradició i, per tant, indiscutible: "...quien se atreverà de dezir, que en los lugares, y pueblos sobredichos, donde comunmente, y de tiempo immemorial a esta parte se ha predicado con tan notables concursos, y aplausos en lengua castellana, ha faltado capacidad en el auditorio para entenderla"? (476), i, en conseqüència, dubta de la veritat del que el bisbe de Tortosa al·legà -la in-

comprensió de la llengua castellana per part de la gent de la seva diòcesi -en la carta dirigida a la Congregació de Cardenals per obtenir-ne la prohibició de predicar-hi en castellà:".....si en el Obispado de Tortosa se entiende o no se entiende el Castellano, diganlo todos los señores Antecessores de este señor Obispo, y los insignes Predicadores que ha tenido aquella Santa Iglesia, predicando en castellano, y el mismo que oy en dia tiene conducido el Cabildo para predicar la Quaresma que viene" (477).

L'argumentació és interessant perquè descriu els agents de la castellanització al Principat: els predicadors i els forasters en trànsit -hi apareixen els soldats- que solien fer uns itineraris fixos -Castella -Perpinyà, Castella -Barcelona - i familiaritzaren els catalans en el castellà: "quando no le hablen todos, apenas se podra señalar hombre ni mujer, que no le entienda" (478).

Argument estètico-moral

Ultra els arguments basats, l'un en la consideració que el català era la llengua natural del país i l'entesa per tothom, l'altre en la familiaritat que hom tenia al Principat de la llengua castellana i la possibilitat que esdevingués vehicle "comú" de comunicació

ció, hi havia qui defensava la predicació en català o en castellà basant-se en estimacions de tipus estètic i moral (479).

Com era valorada la llengua catalana pels que polemitzaven a mitjan XVII sobre la seva capacitat expressiva? Quines qualitats li atribuïen? Quines possibilitats reals d'esdevenir llengua literària li veïen?

Tot i que, com hem vist abans, sovint es forçaren arguments per arribar a unes conclusions determinades per opcions polítiques, podem percebre a través dels mots de tots aquells que intervingueren en la polèmica lingüística uns judicis de valor que manifestaven la majoria de vegades actituds a la defensiva, desconfiades i, en definitiva, descoratjades sobre la llengua catalana, l'estat en què es trobava i les perspectives de futur.

Aquesta desconfiança se solia amagar darrere un rebuig radical del culteranisme i alhora una valoració de la qualitat de "llengua curta" que se li atribuïa al català.

No ignorem que la moda culterana va tenir opositors de tota mena i que la saviesa popular sol lligar el

parlar escàs amb l'actuació eficient i lleial, i les paraules abundoses amb l'adulació, la mentida i l'en-sarronada.

Però, tot i així, resulta si més no sospitós que es fes apologia del que es podia interpretar com inaptesa i que es reaccionés a la defensiva davant de la creixent monopolització per part del castellà dels espais lingüístics més culturalitzats. Com veurem, aquests espais no eren nombrosos, però eren els de prestigi. El català continuà essent la llengua col·loquial, la llengua amb què s'aprenia el catecisme, la llengua dels organismes oficials i de l'administració. Però ja no era segur que fos la llengua utilitzada en aquella festivitat de gala, en les representacions teatrals, en els sermons a la catedral....

No podríem tampoc traçar una línia divisòria que separés sense vacil·lacions l'ús lingüístic. No ens movem pas en un terreny que es pugui quadricular. De vegades, fets externs com l'assistència de certes personalitats en un ofici condicionava la utilització del català o del castellà; però sí que se sol repetir la tria d'una o altra llengua per a un determinat nivell de llenguatge o per a una situació determinada.

Tampoc no és cert que no hi hagués capacitat de reac

ció. Ni que sovint ens trobem amb moviments que podríem qualificar de resistència-d'altra banda ben d'acord amb la maltempsada que vivia el país- hi hagué també qui prengué una clara ofensiva davant la postergació del català i en favor de les seves possibilitats expressives.

Aquests que volgueren reivindicar-ne l'ús hagueren d'adoptar paradoxalment uns models castellans: volien prescindir de la llengua castellana, però no pogueren sostreure's als patrons literaris que els proporcionava, convençuts com estaven que el català antic i els seus recursos ja no els servien per confeccionar un llenguatge literari modern (480).

Totes aquestes actituds, referides a la predicació, són les que volem descriure aquí.

Característiques estètiques de la llengua castellana

Els partidaris d'utilitzar el castellà a la predicació valoraven aquesta llengua -entre altres raons- perquè la creien vehicle idoni d'un estil fortament reivindicat: el culteranisme.

La llengua castellana feia possible dir les coses a la manera en voga, donava un nou llustre a l'expressió

sió; i aquesta era una de les causes del prestigi de què gaudia. El lligam estret que feien alguns entre llengua castellana i llenguatge culterà la tornaven imprescindible per a certs usos. La predicació -quan s'entenia com un exercici brillant per a un públic -competent- n'era un.

Que s'hagués produït aquest corrent d'opinió no era casual. Alguns autors, com Andreu Bosch, havien re -tret el tracte de favor que se li havia donat, el -conreu a què havia estat sotmesa, la cura que s'ha -via tingut a depurar-la i enriquir-la en una tasca seguida i vigilant que havia començat a finals del -XV i que no s'havia aplicat a la llengua catalana: -"la Castellana esta antiguament era la mes impropia y barbara fins a poch temps a esta part dels Reys -Catholics dels quals comensa a polirse i entendre de manera que ha vingut a ser la mes Rethorica, abun -dant y fertil de totes y de aquí mes comuna y rebuda" (481). En un altre passatge diu: "Different govern -han tingut los Castellans en llur llengua essent -ella estada la mes barbara de totes, com dalt està -dit, y no obstant avent fet particular estudi en -ella de frasis, noms, y paraules propies y ab elles agudissims conceptes, ha vingut son abono y medro de esser exida tant ornada, copiosa y mes rebuda que -les demes" (482).

Es trobaven, doncs, amb una llengua que havia conegut un auge important, que havia esdevingut prestigiada, - enfront d'una altra que tenia l'aparença de fer la - viu-viu. D'una llengua que tenia capacitat per assimilar llenguatges nous i d'una altra que vivia enyorant el passat. Aquest era un sentiment força generalitzat entre les capes més il.lustrades de la població. La comparació entre la situació de les dues llengües - s'establia fàcilment, ja que, cada vegada més, certs espais que havien estat privatius del català es veien invadits per l'ús de la llengua castellana.

Alguns ja propugnaven la divisió de funcions. Aquest és el cas de Gómez Adrín, que defensava la predicació en castellà en aquèsts termes: "ay otra razón para - que se predique en algunas partes en Castellano, para doctos y entendidos; que no es justo manejar un mismo lenguaje para sabios e ignorantes" (483). En aquestes paraules, també, la defensa d'un cert tipus de predicació, mester d'il.lustrats per a un auditori il.lustrat. Es aquí que es fa la distinció entre el rector - que ha de poder expressar-se en català, perquè la seva missió és pastoral - i el predicador, el qual, i deixant a part la llengua que utilitzi, difícilment - podrà ser accessible pel comú dels homes, i, segons - que es desprèn del text, ni falta que fa. També l'autor de la Respuesta pensa així: "El sèptimo fundamen-

to es de la Cancilleria in regula de idioma con la decision de la Rota, que prohiben elegir Paroco, que no entienda la lengua del pueblo. Prohibicion santissima; pero por la administracion del Sacramento de la Penitencia: en el qual es preciso entender, y penetrar todas las palabras: mas no por la obligacion de declarar las fiestas el Evangelio: porque para esto baste predicar en la lengua, que comunmente se entiende, en aquel pueblo: sin ser necessario, que todos, uno por uno, entiendan todas las palabras, ni aun todas las sentencias: porque muchas dellas son de mysterios profundissimos, y de lugares de Escritura, y de Santos, muy dificultosos." (484). Es valora la predicació, doncs, com una activitat intel·lectual, no com una exigència catequística: la gent rude, sense formació i, per tant, sense possibilitats de fruit de les agudeses d'un estil elaborat, no són pas els destinataris principals del sermons i seria una greu equivocació de voler adaptar el discurs a la capacitat -tan minsa- de la majoria dels oients: "El principal fin del predicador no es predicar a los indoc-tos y rudos, y aunque assí lo dicen el vulgo y los pocos platicos en esto, no es así" diu Gómez Adrín (485) I segueix: "Desdichado sería un ministerio tan alto que tuviese por principal objeto un monstruo como el vulgo" (301) I encara: "...el Predicador, como hable en lengua que comunmente se entiende, desempeña su

obligación, porque tampoco le obligan a que los rudos y el vulgo entienda todo el sermón, pues es cierto - que la explicación de un lugar, los vivos de un discurso, lo ajustado de una prueba y nada de lo que toca en estudios puede alcanzar el pueblo" (486). L'opció llengua castellana per una activitat de minories era, doncs, normal (487).

Els qui s'oposaven a la predicació en castellà també establien aquest lligam entre culteranisme i llengua castellana. Però, si en alguns casos hi ha una afirmació implícita o explícita de l'elegància i refinament de què la llengua castellana gaudeix, en d'altres hi ha només una actitud de rebuig contra el culteranisme o la manera com es produïa; una mena d'inflació desgavellada i barroera de mots i frases que anaven més enllà de tota lògica i amb la qual es pretenia enlluernar l'auditori.

Per exemple, Andreu Bosch -de qui hem llegit paraules elogioses sobre el llustre que els castellans havien sabut donar a la seva llengua (488) -al·ludia sense embuts als "quatre indoctos de nacions estranyes que ab la llisó decorada paraula per paraula fan apareixer ab la llengua lo que nos troba en los subjectes" (489). Aquests "indoctos" de la "llisó decorada" eren justament els predicadors culterans forasters que -

desplaçaven els predicadors del país.

La "llisó decorada" -el castellà dels predicadors culterans -no era gaire ben considerada per Bosch, que la veia formada per "impropietats y vocables exquisits y extraordinaris castellans que cada dia inventen" (490) i que la feien incomprendible per a la majoria dels propis castellans: "los demás castellans confessan que los de una Ciutat ha altres no se entenen" (491), perquè es tractava de mots "impròpríssims imposats sens ningun fonament y los demás de comú error o batxilleria de alguns Escriptors o Predicadors que van a predicar de un Regne ha altre hi mesclen lo llenguatge" (492).

Andreu Bosch es lamenta, doncs, que els predicadors facin sermons inaccessibles per als oients, perquè els presenten una doble dificultat: la de la llengua i la de l'estil: "La dificultat que es a vuy comunament en no entendre ni los llenguatjes ni conceptes" (493), i que s'expressin en un llenguatge insòlit, triat a gratcient per lluir-se: "en lloch de procurar en aclarir lo llenguatge y conceptes, quant mes van particular estudi en inventar llenguatge Castellà tant extraordinari y impropri acumulant abundancia de sinonims y metaphores per apareixer que sols han predicat per los Angels y no homens que nols han entesos

y Deu vulla que ells se entenan!" (494).

Dins del Concili Provincial de l'any 1636-37, Pau Duran, bisbe d'Urgell, i Francesc Broquetes, arxiprest d'Ager, tots dos defensors de la predicació en català, condemnaren també els predicadors que, per fer gala d'unes aptituds prestigioses, es decantaven per l'opció llengua castellana-estil culterà.

Recordem les paraules -ja citades- de Pau Duran sobre els predicadors catalans "qui praedicant alia lingua in cathalonia", als quals acusa de buscar-se la fama amb sermons agradables a les orelles més que no pas a les ànimes (494 bis) i les de Broquetes que els reprotxa de voler fer gala de la seva erudició més que no pas de contribuir a estendre l'Església (495).

D'altra banda, podem suposar que els sermons en castellà eren ben rebuts almenys per un sector del públic al qual -potser per esnobisme o simplement per tafaneria- agradaven aquelles exhibicions de verbositat. Així ens ho fan pensar les paraules de Bosch - quan diu que els oients "vuy no gustan ni acudan a oyr la paraula de Deu sinó és ab llengua Castellana", i encara corrobora que "es veritat ques troba esta falta en lo auditori" (496), perquè tenen "lo gust tan estragat y prejudicial per la anima de fer diffe

rencia elegir y oyr ab més atenció y gust lo Castellà quel Cathalà" (497).

Qui són aquests oients? Per a Bosch són aquells que van a escoltar els sermons "per vanitats, entreteniment y curiositat y lo que ells se saben mes per pecar que meritar" (498).

També Gómez Adrín esmentava aquesta atracció que produïen al públic els sermons en castellà. En la seva proposta de generalitzar la predicació en Castellà, mentre que la predicació en català es reservaria per a una o més esglésies, perquè els ignorants de la llengua castellana "tengan pasto mas casero y ajustado a su caudal" (499), sortia al pas de l'objecció que se li podia posar amb aquestes paraules significatives: "Ni puede ser de estorvo el dezir que quedaran desiertas estas iglesias y que tiraran a si la gente, aquellas donde los señuelos de la lengua Castellana haran más copiosos auditorios" (500).

També Francesc Broquetes va fer referència a aquest fet quan, a la sessió XXXVII del Concili Provincial, explicava que molts catalans afirmaven delectar-se en l'idioma castellà -idioma que no entenien- perquè consideraven que feia bonic de dir-ho; i encara n'hi havia molts d'altres que deien que s'hi gaudien, tot

i que confessaven que no el comprenien (501).

El fenomen de la introducció del Castellà com a llengua de cultura s'hauria d'avaluar també per aquesta acceptació de l'auditori -un auditori ciutadà i mínimament cultivat- que, amb la seva presència, sancionava positivament l'actuació dels predicadors.

Pel que fa a l'estil culterà o "crític", alguns autors sostenien que la possibilitat de predicar en castellà, davant d'un auditori preparat, que tenien els predicadors catalans preservava la pròpia llengua de caure en el culteranisme. És clar que aquest punt de vista només l'hem trobat en boca de dos defensors de la predicació en castellà a Catalunya i fa tot l'efecte de ser un recurs més per intentar convèncer a favor de la validesa de les seves tesis: "Los predicadores que ahora en este Principado, por hablar en lengua estraña templan sus bríos y moderan insolencias del estilo, quando hablen en la lengua natural para hazerse bien vistos en ella la sacaran de sus quicios; y por levantar el estilo le haran invisible corrompiendo la pureza de la lengua que ahora se conserva en su mismo encogimiento" (502) És Gómez Adrín qui ho manifestava.

La mateixa opinió expressava l'autor de la Respuesta,

quan observava l'absència de predicadors "crítics" -
-llegiu culterans- catalans: "...porque en todas (las
lenguas) puede aver criticos, cuyos sermones, por la
mayor parte, se van al auditorio por alto. Y quando -
hoy no aya Predicadores criticos en la lengua catala
na, porque muchos se precian poco de predicar en ella:
viendose empero condenados a este lenguaje, le preten
deran realçar al fuero que el de Castilla" (503).

Característiques estètiques de la llengua catalana

Els valors estètics que s'atribueixen a la llengua ca
talana per part dels qui defensen la predicació en ca
talà o dels qui la combaten ens poden il.lustrar so
bre la imatge que d'aquesta llengua tenien a mitjan
-XVII un sector culturalitzat integrat dins l'Església
o fortament relacionat amb ella.

Voldríem fer una primera constatació: a les fonts que
hem utilitzat, les qualitats de tipus estètic, ultra
valorar-se com a tals- solen considerar-se exponents
de valors morals, inherents al caràcter i al tarannà
dels catalans. Per això, les interpretacions de qual
sevol d'aquestes qualitats podran ser de signe divers
-sovint oposat- i lligades a l'actitud favorable o
-desfavorable que el qui les formula té envers la llen
gua i, en general, el fet català.

Així passa, per exemple, amb l'apel·latiu "llengua curta" - que tanta polèmica desencadenà durant aquest segle i el posterior- que s'aplica al català. Per a uns, serà senyal inequívoc de possibilitats expressives; per a d'altres, voldrà dir, també, noblesa d'esperit; per a uns tercers, finalment, serà interpretat com a eixutesa i incapacitat.

Andreu Bosch s'inclouria en el primer grup. Ell valora la condició de "llengua curta" del català com a índex de l'expressivitat que aquesta llengua té: "... nasque tant graciosa, cortesana, sentenciosa y dolça que noy ha llengua que ab mes breus paraules diga mes alts y millors conceptes" (504). La capacitat de dir "ab mes breus paraules" que les altres no és pas un defecte, sinó una virtut. Per això surt al pas d'aquells qui, mitjançant la comparació amb les altres llengües, fan un balanç negatiu per al català: "..... quel ques diu comunament de la llengua Cathalana es esteril, curta y mal sonant, y les altres com la Llatina, Castellana y altres fecundes, abundants, fertils y sonores es falta de consideració" (505) Un judici desapassionat sobre el tema ha de fer-nos concloure forçosament -diu Bosch- que no hi ha tantes desigualtats entre unes i altres, i que, en tot cas, fóra el català el que sortiria guanyant d'una comparació semblant: "Si algu vol seguir lo error comú que

la llengua Castellana li porta aventatge per esser la nostra mes curta servesca remetrer lo judici a la experiencia, arrimant empero, si pot lo comú error y judici apassionat que ferà molt per tenirlo majorment - los Bachillers y effectats tant connaturalisat ab - llur curt e ingrat judici y trobarà que no es mes fèrtil ni propia la una que la altra, hans se troba ab - elles tota ygualtat, ja que no diga aventatges" (506).

L'avantatge de què parla Bosch és el que especifica - una mica més avall: la facilitat de traduir i de parlar que comporta la llengua catalana i que no comporta el castellà, a més de la inexactitud que suposa generalitzar aquesta condició de llengua curta:"....al que diu que és més curta que la llengua Castellana, a més de que per so no és més imperfecta ans més propia per traduyr y prompta per parlar en molts vocables se trobará més llarga y propia, com (fonch) en Cathalá - millor terme és, més grave y voltat que (fue) en Castellá y així de molts altres quel curiós lector sci - si vol divertir trobará facilment, siu experimenta" - (507).

Per a Bosch, la propietat i elègancia de la llengua catalana -de les quals en són testimoni els pocs mots que volen dir molt- les deu a la llengua mare: el llatí. Bosch considera, en efecte, que la llengua catalá

na és molt propera al llatí, "tenint en tot una viva semblança ab sa Mare la llatina" (507), i la llengua llatina és una de les tres llengües amb valor reconegut: ".....los llenguatges y llengues millors y mes - fecundes, preciades y estimades, com de cert sap tot lo mon son estades y son las tres Hebrea ques anomena llengua santa, Grega y Llatina. De esta varitat se - trau una gran alabansa de la llengua nostra materna, - vuy dita Cathalana de hont se ha de collegir e inferir ab evidencia sa bondad y eminencia entre les altres, per lo que ninguna symbolisa, ni frisa, tant ab la Hebrea y Grega, com ella, y si aquelles son fecundes entengan ho es esta y si ha alguns apar es curta, sera per serho ells y nosaber ni acertarla a parlar y dessa ygnorancia y falta no es be atribuir ni se inferesca cosa en vituperi y deshonor della. Que sia veritat symbolise y frise ab dites llengues, Hebrea, y grega està ja provat ab los vocables te de elles. - Quant a la llengua llatina se ha provat també esser - sa filla y retenir encara ses demés paraules! Qui - donchs no dira que no cap en ella ninguna imperfecció? (508).

Les al.lusions a la semblança del català amb el llatí i la subtileza que n'ha heretat les trobem també en altres passatges del Summari..... En un d'ells parla d'aquestes propietats que ja trobem en la llengua me-

dieval, de la qual Petrarca n'imità "la propietat y dulçura" (509), i com apareix "en los llibres antics de Ausias Marc, Jaume Roig y altres que ab breus paraules diuen subtils raons, demanera que ab la ma - teixa subtilitat sols se poden dir ab la llatina y - de la llatina llimosina, que fer traductio de ella - ab la llengua Castellana seria menester per una pa - raula moltes, com quiscu pot experimentar en sa ver - sió" (510).

Potser Bosch volia sortir al pas de certa valoració pessimista sobre les possibilitats de la llengua ca talana en relació a la llatina, que es llegia, per - exemple, als Col.loquis de Tortosa de Despuig (1557): "La llengua cathalana no te tanta abundancia de voca bles, y termens pera dir facil, y elegantment lo que dir se vol com la llatina no obstant que los que te son de molt gran eficacia" (511).

La rèplica que trobem en Bosch ja l'havia feta també Onofre Manescal el 1597 (512), el qual intentà de pre cisar el terme de "llengua curta" amb què se la tit - llava despectivament: no és pas curta per escassetat de vocables; sí que ho és si el que es vol dir és que no arriba a tothom, perquè no és comuna i, per tant, - no tots l'entenen, o si s'apunta a la brevetat dels - mots. Diu Manescal: "...es llengua curta. Si vols dir

q̄ no tenim tants vocables cō los castellās, es no saberla, puys es fertilissima. Si entenē ques curta perq̄ no es comuna, y no la entenē tots, te raho, pero axo - es molta alabāça de nostra llēgua, difficilisq; pulchra, digue .laltre, las cosas millors no son facils, sino dificultosas, y per ser ho tāt nostra llengua la sa bē tā pocs. Si vol dir ques curta perq̄ los vocables no son tāt llarcs cō lo d̄ altres lleguas, acertau, pero - esta es entre altres una grādesa d̄ nostre llēgua , q̄ essēt curts los vocables la significacio sia llarga" - (513).

Quan és el moment de cantar-ne les excel.lēncies, Marnescal defensa la similitud del català amb les dues - llengües més apreciades: l'hebreu -la llengua santa- i el grec, per demostrar l'afinitat de les quals aporta un vocabulari trilingüe: "los llenguatjes millors, - y mes fecundos, y les llengues mes preciades, y estimades, son estades la llengua Hebrea, q̄ se anomena llengua sancta, y la llēgua grega. Y' perq̄ es esta comuna opinio, y entre gent docta no te dificultat, lo q̄ anam diēt, noy a pera q̄ detenirme en provar esta cosa tan clara y manifēsta De aquest fonament poden inferir - una gran alabança de nostra llengua Cathalana, y colle gir sa bondat, y eminencia, entre les altres, perque - ninguna simboliza tant, ni frisa ab la llengua Hebrea- y Grega, com esta, y si aquestas son fecundas -

entengan queu es la nostra: y si adalgun apar \bar{q} es curta, sera per sero ell, y no acertarla a parlar, y de sa ignorancie no es be se inferesca cosa que sia en vituperi, y deshonor de nostra llengua" (514)..

Manescal acaba la seva defensa aferrissada amb una nota humorística: "De assi podran entendre quāt bona sia nostra llengua, quan fecunda, fertil, y abundant nostre llenguatge, quant enganyats van los que a nostre llengua anomenan curta. Y si nostre llēgua ho es, alomenos nou es estat nostre sermo....." El sermó de Manescal tingué una durada de tres hores! (515).

Molts anys després, el 1638, Miquel Joan Osona fa una interpretació de tipus moral de l'eixutesa dels catalans: és un senyal de rectitud i de noblesa d'esperit.

Així ho manifestà en el sermó pronunciat a la Diputació, per Sant Jordi de 1638: "la major prova del valor desta Nació és ser los naturals della de tan poca ostentació, tan axuts, tan callats, que a penes tenan dos paraules...." (516). Però, aquesta manca d'eloqüència de la nació / llengua catalana - les qualitats són atribuïbles a ambdues en aquest text - és un signe positiu: "Que figura, que éstampa tan viva de la natio Cathalana, que desvalguda al exterior,

que poch ayrosa en compliment de paraulas, que axuta y que poch adornada de fullatjes. Qui dirà que baix de aquest retyro y se quedat tanta y haja tant cor invincible tant ànimo intrépido, tanta eficacia, tan insuperable valor que haja fet tremolar lo mon. Ans per axò que nació que molt parla té exalat lo valor y es ordinari que qui té moltes paraulas tinga al menester pocas obras" (517). I, més endavant, bescanta els culterans amb aquests mots: ".....los que molt parlan escoltant-se en son rodats periodos y affectant la cultura en lo llenguatge, que valentia tindran? Homes de valor tan exalat que molt que én la ocasió nol tingan y que giren las espatllas" (518).

Osona, que malgrat aplaudir l'eixutesa i criticar - els "rodats periodos" practicava una oratòria brillant i culterana, era canonge de la catedral de Barcelona i predicador preat en les grans solemnitats - de finals de la dècada dels 30. Els seus sermons foren considerats pels coetanis com una prova de la capacitat de la llengua catalana per admetre el llenguatge culterà. Però això ho veurem després.

Comptem amb altres testimonis que insisteixen en - l'equivalència "llengua curta-obres llargues". Així passa en el sermó en castellà que fra Pau de Sarrià - pronuncià a la Diputació, justament un any després -

del d'Osona: "Noten aora los que quisieren a los catalanes de cortos y escassos en palabras y se verá que por esto mismo son tan largos en las obras, tan fieles a sus Reyes y Príncipes, tan cuerdos y atentados en sus resoluciones" (519).

De fet, una constatació semblant ja l'havia feta Despuig: el lloc comú de la proporció inversa de paraules i obres portava ja molts anys de vigència. Deia Despuig: "podem dir ab veritat que los de Cathalunya han tingut en tots temps més obres que paraules, lo que contraria es en los Castellians que tots temps han tingut mes paraules que obres" (520). El 1636 Gómez Adrín parlava d'aquest laconisme expressiu dels catalans en uns altres termes: no es tractava pas del reflex d'una manera de ser sòbria i lleial, sinó d'un encongiment que caldria superar a través del contacte amb altres pobles més destres en l'ús de la paraula.

Tot i reconeixent, ni que fos en molt poques ocasions, les virtuts de la llengua catalana: "...que es copiosa y substancial, facil a qualquier cultivo y muy ajustada para hombres juiziosos, por lo mucho que tiene de adagios y sentencias." (521), i les aptituds dels catalans: "Nuestros naturales son en el fuste del ingenio capaces de qualquier cultivo, el roble substancial, para todo género de estudios," (522), era inevitable, per a Gómez Adrín, que s'obrissin al món foraster per deixar

enrera l'eixutesa natural: "ya es adagio entre nosotros, fraguado en la experiencia que los Catalanes han de ser trasplantados, porque con el despejo de las demás naciones deponen su encogimiento" (523). De fet, tots sabem que el que Gómez Adrín pretenia era que, a la predicació, se substituís el català pel castellà, i tot el seu discurs és encaminat a vèncer la resistència que oposaven els catalans, que titlla de "narcissos de la pròpia llengua": "si aora nos ven Narcisos de nuestra lengua, echando un muro, para que nos venga ningún acierto de acarreo, somos tampoco venturosos que lo interpretarán desprecio, y el más piadoso dirá que por no aprender de otros nos queremos sepultar en nuestra tierra" (524).

Quan, el 1646, publica la Cataluña desengañada, signada ara ja pel seu nom, Alejandro de Ros, insisteix en la necessitat que tenen els predicadors catalans d'entrar en contacte amb Castella, si volen foragitar la seva maldestresa i el seu encongiment: "Es el catalán corto naturalmente y tan poco esparcido que el encogimiento tal vez parece o grosseria o menos capacidad y es tanto lo que se despeja y se desahoga con el trato del castellano que sobre el buen fuste de su natural, sobre la entereza de su condición y aquella solida firmeza de su sigura amistad le sirve de precioso esmalte la comunicación del castellano" (525).

La necessitat, una vegada més, és peremptòria, perquè no es tracta pas que els predicadors siguin estults o incompetents sinó que tenen a l'abast una llengua que no pot donar més de si: "Los predicadores catalanes, - cuia facultad necesita tanto de la eloqüencia y del - despejo sino toman el baño de Castilla, dificultosa - mente serán mayores de talle en su ejercicio, porque nuestra lengua es corta, y nuestro descuido la a dexado envejeçer en su pobreza, sin que aya autor en - ella que merezca en este tiempo el titulo de clásico; porque aunque el catalán ama tenazmente las cosas de su patria, solo parece que le a perdido el amor en no alargar los términos a la cortedad de su lengua" (526).

El bisbe de Lleida, Bernardo Cavallero y de Paredes, - al 1637, havia expressat un punt de vista semblant - quan arguïa que el català no tenia qualitats per a la predicació, ja que era "adeo sterilis (.....) et mini - me oratoribus apta" (527) i encara concloïa: "et ab - auditoribus peius recepta" (528).

Igual que Gómez Adrín parlava d'encongiment que calia superar, i Bernardo Cavallero opinava que el català - nc servia per a la predicació, Cisteller (1636) creia - pel que fa al tema de les possibilitats estilístiques del català- que, en efecte, certes filigranes d'estil no eren possibles en aquesta llengua, perquè la seva

naturalesa ho privava. Aquesta constatació no és valorada com un mancament de la llengua -com ho feia Gómez Adrín-, sinó com un fet positiu. No cal dir, doncs, que Cisteller defensava una doble opció: la de predicar en català i la de predicar sense els artificis que s'havien posat de moda, perquè l'objectiu de la predicació era - per ell - el d'arribar a tothom. Així ens ho indica el text que reproduïm a continuació: "Menos entenderá el pueblo un sermón a lo culto en Castellano que en Catalán qualquier que sea, porque en el Castellano ay dos cosas, lo exquisito de los vocablos y la phrasi y la estrañeza de la lengua, que no milita en nuestro Catalán; quanto y mas que no es tan fácil el artizar el Catalán, como se imagina, y sino dígame, como antes de cinquenta años a esta parte (que solos estos corren que entró la predicación castellana en Cataluña) los Predicadores Catalanes no afeytaron el lenguaje, sino por el natural encogimiento desta lengua" (529).

Cisteller, que estableix el lligam entre llengua i estil: català-fàcil, castellà-culterà, i que admet "que no es fan fácil el atizar el Catalán" sembla acceptar el culteranisme castellà per a una predicació restringida a aquelles poques persones que poden fruir d'exquisiteses semblants. Seria una concessió útil, perquè es reservaria el català planer -característica

que té "in se" - com a llengua normal de la predicació a Catalunya: "Al pueblo no se le han de predicar altanerías, al doto se le ha de brindar con algo de brillante, que esso nadie se lo niega, pero nada de ello arguye se haya de predicar en Castellano" (530) mentre que l'estil culterà, amb l'única llengua que li serveix d'instrument -el castellà-, constituiria l'opció minoritària, singular, que, com a tal, era -tolerable, perquè no significaria cap distorsió greu de l'objectiu a què es vol arribar: "Con las mismas circunstancias que Christo guardó (Christo predicando al pueblo en Syriaco, con los Doctores y Escribas - habló en puro Hebreo) es muy loable el imitar sus - ejemplos y que pueda tal vea el Predicador en el retiro de una escuela donde no acude el vulgo, sino - gente dota y entendida florearse en Castellano si se entiende, como entenderían el Hebreo los Escribas, - pero no donde acude el pueblo, que aquel estilo no - percibe "(531).

No tothom, però, compartia aquest punt de vista. Hi havia una defensa de la predicació en català basada en un argument estètic que propugnava la tesi contrària: el català era apte per a l'estil culterà. Efectivament, hi ha cert sector dintre de l'Església que creu en les possibilitats de reconversió del català cap a la causa culterana, si més no en l'àmbit de la

predicació. No cal dir que aquest sembla, d'antuvi, -
l'argument més progressiu i probablement una via de-
cisiva per a dotar la polèmica d'una embranzida nova
que li tragués el dramatisme que es desprèn d'una vin-
dicació de la pròpia llengua massa a la defensiva, -
perquè estava basada en dues inapteses: la dels cata-
lans per a entendre una altra llengua i la de la llen-
gua per a adaptar-se al model culterà, aleshores en -
voga.

Els defensors d'aquest argument, doncs, s'enfronten -
amb la identificació llengua catalana-llenguatge pla-
ner -senzillesa que inevitablement suggereix pobresa
i incapacitat- versus llengua castellana-llenguatge -
culterà. Lligar aquest llenguatge més elaborat i retò-
ric amb el castellà és un fet normal, perquè el caste-
llà s'ha imposat com a llengua de moda i juga un pa-
per gairebé exclusiu en els ambients cultes on la cas-
tellanització ha impregnat la mateixa manera de viure:
"lo mismo que estuvo de moda hablar el español y estu-
vo de moda vestirse a la española, estuvo también en
boga la oratoria sagrada de España, y el latín, el -
francés y el italiano prestaron vehículo a sus sermo-
narios para adoctrinar a toda la Cristiandad del si-
glo XVII" (532)

I aquesta moda arróssegà certs predicadors catalans, -

sobre l'actitud dels quals comenta l'autor anònim - d'unes plàtiques del Rosari datades el 1626:"....que dire dels que en sa vida han vist a Castella, y sols perque quiça son arribats a la ralla; ya de molt cas tellans se precian y plaguera a Deu que en bon llemo si parlar sabessen" (533). Hi havia un nou tipus de predicador, com observa el mateix autor: el predicador "Catala de nacio y Castella en lo llenguatge" - (534).

Però, sigui com sigui, alguns catalans van sentir-se seduïts per l'intent de rompre amb aquestes identifi cacions de llengua i estil. L'anònim autor suara - al.ludit s'exclama: "no es tant curta la llengua Ca talana, que no puga tambe rodejarse y usar de sos ter mes y frasis ab la mateixa policia y elegancia que - la castellana" (535), si bé reconeix que potser haurà de manllevar alguns mots forasters:".....Y sim diuen es forços valerse de alguns vocables castellans? res ponc y dic que son plers ques tornan puix tambe ells de alguns nostres se valen....." (536). Quaranta anys abans Jaume Joan Aroles, rector de Montblanc, havia - expressat la seva confiança en un català treballat i dignificat: "Videtur mihi mirum in modum posse nos - tram patriam vernaculamque linguam catalanam ampliari et perfici, si ab angustiis suae brevitatis posset - extrahi" (537) mentre que censurava el canvi de llen-

gua de certs predicadors catalans: "Hoc visum est mihi anotare propter aliquos qui neglecta sua lingua patria (quam honorare deberent) dedignantur ea uti in concionibus et castellanam suscipiunt" (538).

Durant el període estudiat, alguns predicadors, lluny de lamentar-se, passaren a la pràctica. Sense deixar la llengua natural, intentaren de dotar-la de capacitat literària i de donar-li un bany de modernitat aplicant-li tots els recursos estilístics que imposava l'estètica barroca pujada dels models castellans. A nosaltres ens sembla que cal connectar aquest intent amb d'altres també minoritaris i encaminats a reivindicar per a la llengua catalana l'espai de cultura que mereixia.

Entre aquestes predicadors hi hagué Miquel Joan Osona, cabiscol i canonge de la catedral de Barcelona, que tant en el sermó de la Immaculada, predicat a la Seu de Barcelona el 1636 (539), com en el de St. Jordi, predicat a la Diputació el 1638 (540), se serví d'un català fornit dels elements culterans estimats a l'època. I això va ser ben vist per part d'algú. A l'aprovació que del primer dels sermons va fer fra Agustín Osorio llegim: "...dando a entender al mundo con admirable y elocuente estilo, quan capaz es la Lengua Catalana de la energía y suavidad de la más

excelente retórica" (541). Per al sermó de St. Jordi, el jesuïta Vicente Navarro, teòleg i qualificador del Tribunal de la Inquisició, escrivia sobre Osona en aquests termes: "...como Fénix es único en la pres_utesa del orar, en la agudesa del pensar, en la sutileza del bolar y en la destresa del jugar con tanta gracia del Idioma Cathalan dandole realces tan subidos" (542). Però potser encara són més clares i contundents les ratlles que, com a aprovació del mateix sermó, va escriure el jesuïta Alexandro de Rós: "... nuestra nación (queda) ufana de ver su lengua con tal culto aliño, desmintiendo este sermón el engaño de que no admite adornos nuestro idioma: no los ha tenido hasta aora o por nuestro encogimiento poco despejado o por la covardia de la desconfianza con que fiamos poco de nuestra lengua, como si no tuviera fuste para cualquier cultivo" (543).

Aquestes paraules en castellà sobre l'aptesa de la llengua catalana "para cualquier cultivo", escrites un any després d'acabat el Concili que s'havia pronunciat a favor de la utilització d'un llenguatge planer i, a més, introduint la publicació d'un sermó carregat d'invectives justament contra aquesta mena de llenguatge que hom pretén de reivindicar - "Agradas Deu de obras, no de paraules. En tant que sent tan amich de que orem, nos adverteix que en la oracio no

siam verbosos, no fassam digressions ni multipliquem paraulas: Orantes autem nolite multu loqui, Matth. - cap. 6, perque les avorreix summament (...) los que molt parlan escoltantse en sos rodats periodos y - affectant la cultura en lo llenguatge, que valentia tindran? homes de valor tan exalat, que molt que en la occasio nol tingan y que giren las espatllas" - (544)- no deixa de ser un fet curiós que amaga vés a saber quines tensions i compromisos, però que, en tot cas, il.lustra una situació lingüística molt particular lligada a les opcions d'ús que fa el sector més culturalitzat del clergat català.

El mateix Miquel Joan Osona, a la censura i aprovació - ció del sermó de la Inmaculada predicat per Pere Estaper, mínim de St. Francesc de Paula, a la catedral de Barcelona, l'any 1642 (545) es torna a manifestar reticent sobre la validesa de l'estil culterà, però, ahora, justifica aquest estil i fins i tot se'n congratula: "...del qual (sermó) afirmo que en sa alabansa no té que recelarse la mayor eloquencia de tocar en hiperboles, que sols pot la admiració celebrar" (546).

Certament, Pere Estaper "tocava en hiperboles" i en altres filigranes, com es pot veure en el mateix començament del sermó: "Al primer crepusculo, de una

mística Aurora, coronada de celestials candors, a un ayros nuvol, matizat de arrebolos soberanos, a una -
Lluna, tan bella, que sens experimentar menguants, -
se veu, en lo primer instant de son ser, al ple de -
la gracia, gratia plena, a un Sol tan resplendent, -
que may experimenta, eclipse, a una estela..." (547).

I, com ell, d'altres.

Sala Berart feia exhibicions de virtuosisme tant en castellà com en català (548). En el mateix any de -
1641, Jeroni Puigvert, monjo de Poblet, s'adcrivia al moviment culterà en un sermó a la Immaculada: "Al Major aliento, lo aver de dir del Oceano mes profundo de grandesas, desalientos ocasiona; al mes audaz animo, la gravedat de tan grave Auditori desanima: al mes altaner, y profundo ingeni; lo profundo y mis terios del present Evangeli, abat les ales..." (549)

l'any 1644, Rafael Ribelles preguntava retòricament en el sermó de l'Epifania (550): "Que es veurer exos majors Planetes arbitres de la llum substituirse en reciproca correspondencia en illuminar lo univers? -
Que es veurer exas Espheres cristalinas, si ya no -
portentosos globos del zephir, tatxonats de brillants, y resplendents estelas...? (551).

I el 1647 el canonge Joan Ferran utilitzava un estil similar al seu sermó de la Immaculada: "lo sol resplandent, la plateada luna, las brillants estelas, - si la omnipotencia del Criador en aquest univers les va formar criaturas tan nobles, tan excelents, y tant perfectes: la inmensa sabiduria no permetè estiguessen ellas ocioses serveixen de ornato als globos celestials, illuminan lo ayre, benefician la terra, - la fecundan de fruyts, la poblan de vivents, la cubren de vistoses librees..." (552).

Si ens fixem en els anys en què foren pronunciats aquests sermons -la majoria de la dècada dels 40- i donem per certa la prohibició de predicar en castellà que s'esdevingué, segons una carta particular (553), el 1641, sembla que s'hagi realitzat allò que Gómez Adrín augurava (554): l'adopció del culteranisme pels predicadors catalans quan, davant d'un auditori solemne, havien d'imprimir al llenguatge cert segell -l'ús d'una llengua literària- que el diferenciés del llenguatge planer habitual.

D'altra banda cal pensar, com ja hem comentat, en la possibilitat que aquesta irrupció del culteranisme - en l'oratòria sagrada fos una faceta més dels intents de recuperació de la llengua portats a terme per minories cultes durant els anys de la guerra dels Seg

dors.

No faltà, és clar, qui ridiculitzà aquests predicadors. Josep Blanch, canonge de Tarragona el 1649; escrigué - aquest sonet A cert Predicador:

Cubrir a Llazer mort d'una pizarra,
pintar al cel que llansa llum serena,
dir a un ocell, del ayre centinela,
armar al vell Abraham de cimitarra;
vestir lo sol de purpura bizarra,
ceñir lo camp de rosas, y azucenas,
cimbrar los picos, y enrizar melenas,
simulacre, deidat, vicerás, clara,
safirs, urnas, cristalls, rosiclors, cria,
del sol plumatge, si del vent corssari;
y molts vocables trets del ira mala
publicats ab ben dita algarabia,
fonch lo sermo d'un frare trinitari (555)

Però, sigui per disciplina a les directrius de l'Esgl^é sia o per la desconfiança que sentien envers la llengua, hi havia pocs oradors "crítics" en català.

D'on ve aquesta desconfiança en les aptituds del català com a llengua de la predicació? Com és possible que hagi pervingut a aquest estat llastimós la llengua

tan noble i enaltida dels medievals?

Per a Andreu Bosch hi ha dues qüestions que cal tenir en compte:

1. l'evolució que, com qualsevol altra llengua, ha sofert el català.
2. la negligència amb què se l'ha tractada.

Es tracta doncs, d'una llengua "alterada". D'una banda, perquè amb el transcurs del temps, s'ha anat modificant i la distància que la separa de la llengua antiga és ja considerable. Hi ha una percepció d'aquesta llengua "diferent", percepció que ja trobem a la Coronica Universal del Principat de Cathalunya de Jeroni Puja des, impresa a Barcelona el 1609:.... si jo parlas lo Cathala vell, molts nol entendrian: com no entenen lo antich Lemosi" (556) percepció que també tenia el jesuïta Pere Gil quan justificava la seva traducció en català del Contemptus Mundi (1621), malgrat existir-ne ja una altra: "De la versio Cathalana, sols he vist un exemplar estampat en lo setgle passat, en forma de quart, en llengua antiga que era en bona part Limosina, ara no usada en Cathalunya..." (557). Francesc Marès, a la Historia y miracles de la Sagrada Imatge de Nostra Senyora de Nuria (Barcelona, 1666) -

(557 bis) lliga un cop més el concepte de llengua antiga - amb el de llengua llimosina: "Aquest llibre es de gran credit, perque es molt antich, com be ho significa el ser escrit en llengua llimosina...." (558). Andreu. - Bosch encara és més explícit: "..de assí hapoch se tindra per tant ridiculosa la ques parla a vuy, com no saltres de la mes antiga que tenim dels vells, la mateixa plaga tenen les demes llengues de Espanya, si be different que aquells procuran apulirlas y amarla, nosaltres impropriarla y avorrirla" (559).

Una desena d'anys després, Marc Antoni Ortí escriu uns exemples d'aquests mots pertanyents a una llengua ja caducada: "Perque yo so de parer, de que en estos temps lo mateix seria, parlant en valencià dir llur, jatsia, celleshores, y altres vocables antichs, que si parlant en Castellà diguessem maguer, yantar, fin-car, de hinojos, y altres; que també la nostra llengua ab lo discurs del temps se ha anat polint y enriquint, com la Castellana" (560).

I Gaspar Sala Berart remarca al lector del seu Govern politich (561) "no he volgut usar lo Catala antich, si no de lo modern y que tots parlen: perque los demes Auctors Llatins, y Castellans, componen ab llengues modernes, y no antigues" (562).

A més, els catalans no han tingut cura de la pròpia -
 llengua i l'han deixada corrompre. Aquesta corrupció
 ha afectat tot el domini lingüístic català y ha estat
 causada, en part, per la influència de les llengües -
 veïnes de les quals els catalans, més per abulia que
 per cap altra cosa, n'han anat admetent paraules, sons
 i construccions: "...nos pot averiguar de quina part
 de Cathalunya, Rosselló y Cerdanya son millors los vo
 cables, perque quiscuna los te mudats y parla de sa -
 manera y defensa los seus y així donan ocasio de esser
 judicats per las nacions estranyes" (563).

Amb el "parla de sa manera" Bosch apunta'va a la frag -
 mentació dialectal que prosperava amb força sobre la -
 unitat de la llengua catalana. En efecte, les caracte -
 rístiques que presentava la llengua a les diferents zo
 nes del seu àmbit lingüístic eren prou diversificades
 i cridaneres com perquè fossin percebudes pels ciuta -
 dans de l'època. Un cas clar és el del Valencià, prou
 singular com perquè s'hi al·ludís com si es tractés -
 d'una llengua diferent. Al costat de Bosch, que parla
 de la tendència, observada en molts llocs, d'imitar la
 llengua valenciana canviant la a per la e : "tots han
 volgut y volen cada dia imitar la llengua valenciana,
 en particular en lo mes ques coneix y usa es posant y
 mudant en les demes paraules la vocal a en e, si be -
 en moltes es mes propietat...." (564), hi ha d'altres

autors, com Cisteller, que hi fan referència amb uns termes tals que hom no sap si consideren que el va - lencià és una variant de la llengua catalana o bé que és una altra llengua que, això sí, és compresa pels catalans del Principat: "A los Valencianos no se les hará de mal el predicar en Valenciano y venir a Cataluña" (565), o bé, parlant dels jesuïtes valencians: "...predican en Valenciano en Cataluña y donde el pundonor Ciudadano no lo sufre explican en Valenciano los mandamientos en los púlpitos, por juzgar no son entendidos en Castellano" (566)

El valencià és, amb tota seguretat, l'exemple més in dicatiu de les dissemblances que han acabat amb la - forta unitat de la llengua catalana. Cal recordar, - per exemple, les teories lingüístiques de Llorenç - Matheu (1656) que, tot i que considera l'origen comú de català i valencià -la llengua llemosina formada de la llatina, la gal·lica i la hispana- la perfecció de què gaudeix aquesta darrera llengua l'ha allunyada ra dicalment d'aquella (567). Però és cert també que - aquestes dissemblances no les acumula només el valencià respecte al català del Principat, sinó que, encara que en menor grau, es poden trobar amb característiques pròpies repartides per les diferents zones de l'àmbit lingüístic català.

Autors com Manescal ens en parlen com d'un fenomen an
tic: "nostre llenguatge se deya antiguament llemosi. -
Be es veritat que aquest llenguatge ya que corria per
tota Cathalunya, pero en ninguna part tant com en Ampur
da, ahont foren los primers Cathalans, y aixi en Torto
sa, y Urgell era un poch diferent per averi mescla de
Aragonesos, y altres nacions, Tambe y avia alguna dife
rencia en lo parlar de Barcelona, per estar en lo mig-
destas terras" (568).

Bosch, al.ludint a la pròpia parla, confessa que ell -
mateix disposa d'una llengua "tant curta e impropia y
de part fronterisa que en totes les nacions te mes mes
cla" (569).

I l'autor de les plàtiques del Rosari observa: "Si no
es lo llenguatge tant llimat com deuria; servescam de
escusa lo no esser mà criat en las riberas de Segre, -
ni de Ebro, sino entre Empurda y montaña, ahon se par
la lo llenguatge mes grosser y çafi de tota Cataluña"
(570).

En cadascun dels autors hi ha dues conviccions:

1. que la llengua està fragmentada en dialectes.
2. que el dialecte que utilitzen no és el millor.

Totes dues consideracions són expressives de la descon-

fiança que els mateixos catalans sentien envers el propi idioma. La situació caòtica del català, al costat de la solidesa del castellà, que els apareixia com un bloc coherent i sense esquerdes, acaba de configurar un panorama lingüístic ple d'angúnies per a una llengua i de seguretat per a l'altra.

I d'això els catalans se'n senten responsables, perquè s'han comportat ben a l'inrevés dels castellans que han tingut cura de polir a l'extrem la seva llengua. Diu Bosch: "Molt mes ocasio tenien los Cathalans de posar en mes alt punt llur llengua, puix de son natural es estada tant pròpia, pulida, apta y rebuda com està dit, si sobre ella se hagués fet semblant estudi com de la Castellana, desterrant los noms impropis y barbaros y tenintli mes aficio no abusant de ella ni mesclantli tantes impropietats y syllabas, fora de son natural, y nos fos arribat a tant gran necesidad y extrem que ja nos te per savi ni ben parlat qui no diu paraules extraordinaries, sens saber lo que diu, mudant las vocals y de ells entran y se comunican, sens pensar, tantes necesdats, barbarismos y impropietats als demes y resta la llengua tant corrupuda y barbara" (571).

També Alejandro de Ros parla d'aquesta negligència de conseqüències funestes per al català, que ja no còmpta

amb cap autor que es pugui titllar de clàssic' (572).

Per a Bosch, el mal ja és fet, però encara té remei i aquest remei consistiria a imposar la predicació - en català, de la qual cosa "resultarian molts pro - fits". El més important, el de facilitar la comprensió de la paraula de Déu, però també el d'ennobrir i rehabilitar la llengua catalana: "com dels treballs y conceptes de ella, per lo estudi particular fan, - se formen les agudeses, propietats y demes coses ben dites dins poch temps se tornaria la llengua a son - punt y de molts graus millorada, y sens dupta apres mes agradable" (573) cosa que comportaria, de retop, la publicació de llibres en català, perquè hauria esdevingut altra vegada un idioma respectat y reconegut.

Ras i curt, Bosch està per frenar el procés de substitució lingüística i utilitzar el català en una activitat alta com ho és la predicació. Segons ell, - aquest seria un camí eficient per aconseguir un català literari.

Semblança català-castellà.

Els qui polemitzaven sobre quina havia de ser la llengua de la predicació argüiren, algun cop, que les -

dues llengües en qüestió eren semblants i, ~~per~~ tant, de fàcil accés per a aquell que ja en coneixia una.

En planes anteriors (574), hem vist com el bisbe de Vic, en ple Concili, parlava de la similitud de les dues llengües -"nec adeo diversa est haec lingua Cataloniae ab illa priori, quinimo in pluribus conveniat frequenter dimidiando vocabula" (575)- ~~per~~ justificar la predicació en castellà. De tota manera, la referència més raonada sobre el tema és anterior a la intervenció de Gaspar Gil, perquè la trobem al Summari de Bosch. En efecte, Bosch, adonant-se d'aquesta semblança, havia tractat de fer un estudi sistemàtic dels elements formals d'ambdues llengües. En el seu cas, la finalitat d'aquest estudi era doble; d'una banda, reivindicar per a la llengua catalana almenys el mateix lloc de prestigi de què gaudia el castellà; de l'altra, demostrar que la comprensió del català per part dels forasters no era pas un afer impossible.

Pel que fa a la primera qüestió, Bosch examina, d'antuvi, uns quants mots que en castellà "signifiquen moltes coses diferents" (576), mentre que el català resol aquests camps semàntics excessivament amplis d'una manera més idònia -segons Bosch- ja que compta amb vocables diferents per referir-se a cada acció.

Els mots que examina són: a) "Muger", b) "Silla", -
c) "Comer", d) "Servidor", que es correspondran en -
català, segons els casos, a: a) "Donzella", "Dona",
"Fadrina", "Casada", "Muller" b) "Cadira", "Sella de
Cavall", c) "Menjar", "Dinar", d) "Servidor" "Bassí"
D'aquest exercici, Bosch en treu la conclusió que la
llengua catalana és més rica que la castellana i, per
tant, no li escau l'atribut de llengua inferior.

Quant a la segona qüestió, Bosch observa que les dues
llengües tenen la majoria de mots coincidents del tot
-"uns mateixos vocables, en les demés coses, sense -
mudar, ni llevar lletra, ni accent" (577).

Els mots citats en aquest cas són "Clemencia,"Iusti -
cia"; "Doctrina", "Materia", "Riquesa", "Gloria" i una
llista que inclou mots acabats en -OR, -ANCIA, -ENCIA;
verbs acabats en -AR; noms en -ORIA, en -CIA i al -
tres de solts que coincideixen del tot. Entre aquests
últims s'inclou "sombbrero" (578)..

D'altra banda, Bosch diu que hi ha una gran quantitat
de mots, la versió catalana o castellana dels quals no
més difereix "amb una lletra o syllaba". Bosch cita -
"Ocasión", "Tribulació", "Veneració", i "Graciós", "Amo
rós", "Valerós" (579).

De totes aquestes comparacions que per a nosaltres són, en molts casos, un exponent del grau de castellanització a què havia pervingut la llengua catalana -com ho palesa que passessin desapercbedes la diferència entre la diftongació catalana i la castellana o la clara fesió de barbarisme d'un mot com "sombbrero" -Bosch en dedueix que català i castellà són "tant semblants y conformes" (580) que "se traou aver de condemnar per necesidad y quens causa causa risa lo que cada dia experimenten ab los Castellans, que quant ohuen parlar un Cathalà, volen donar entenent que nol entenen, més que si oyssen a un Grech o Arabich" (581).

Aquesta darrera cita de Bosch exposa un fet gens negligible per a la història de la nostra llengua: la "dificultat" de la llengua catalana, la real o la que "volen donar entenent" els castellans, tancats a la comprensió -"mes que si oyssen a un Grech o Arabich". Mentrestant, la llengua castellana circulava pel Principat i molts catalans que no entenien el castellà feien veure que l'entenien... (581 bis).

La fortuna de les dues llengües, la que tingueren al XVII -i gosaríem dir la que tingueren posteriorment- estava també determinada per l'actitud oberta i receptiva dels uns i l'actitud tancada sense remissió dels altres, emparats per la força i el poder.

Argument polític a favor de la predicació en llengua castellana.

Hi ha una argumentació de tipus polític per a la defensa de la predicació en castellà, Gómez Adrín la utilitza: mentre que el català és una llengua sense poder polític al darrera, el castellà és la llengua de la monarquia. Això vol dir que una està condemnada a anar tirant i l'altra empena a prosperar. Si es vol anar a la segura, cal apostar per aquesta llengua de la monarquia a la qual no s'estalvien elogis: "la justa estimación que devemos hazer de la lengua castellana, por sus dulçuras y agrados, y por ser el idioma común de la Monarquía de España" (582) i que compta amb una bona previsió de futur. Plagiant Nebrija que afirmava "que siempre la lengua fue compañera del imperio" (583), Gómez Adrín deia que "las letras son sombra del Imperio, allí florecen donde estos mandan; y la lengua de la Monarquía siempre ha sido respetosa a los hombres de caudal" (584).

A Cataluña desengañada, parlant de la predicació en castellà, l'autor insisteix: "...las ciencias son cortesanas y siguen a los imperios. Grecia tuvo sus grandes oradores en Atenas, y los romanos los gozaron famosos en la Corte de su poderosa monarquía, y por eso es Madrid. escuela de predicadores españoles donde nacen y se comu

nican a otros reynos los aciertos de tan lucido ministerio" (585). I, en un altre punt del mateix llibre, a més de remarcar la importància d'utilitzar la llengua de la monarquia, apareix la intuïció del que l'ús d'una llengua pot comportar, més enllà de la seva funció comunicacional: en efecte, la llengua pot servir de nexe d'unió entre comunitats diferents o de factor de desunió. La teoria d'Alexandre de Ros és molt mecanista i, probablement, fa una lectura a l'inrevés del fenomen al qual al·ludeix, però, en tot cas, té l'encert important de lligar llengua i nació: "... que no era bien separarse de la lengua de la monarquía, que siempre avia sido común y avian usado della muchos santos de diferente nación en libros y sermones, como se vio en el imperio de griegos y romanos. Porque con la familiaridad de la lengua se introduze el amor de las naciones y con la separación de la castellana se avian de alienar los ánimos, hallándoles más dispuestos para las novedades que después an sucedido" (586). Aquestes novetats són la guerra dels Segadors i les seves conseqüències.

Per a l'arquebisbe de Tarragona, els catalans han de pensar que la llengua castellana -ja que Catalunya és Espanya- és llengua natural també per a ells, i, si aquesta afirmació pot ser discutible, recorda la conveniència d'adoptar-la per un seguit de raons semblants a les que

esgrimeix Gómez Adrín i que hem reproduït fa poc: -
"... veamos, supuesto que Cataluña es España, no me -
nos que Castilla, qual sera su lengua natural sino la
de España? que es la que llaman aca su Castilla. Y -
assi el que fuera de estos Reynos no la habla, no le-
tienen por español.

Pero sea lo que quisieren en esto, por lo menos es sin
duda, que la lengua del Principe soberano, do quiera-
que tiene vassallos, es muy favorecida: hora por agra-
dar al Principe, hora para confederarse entre si con -
gracia y amistad los vasallos, por ser vinculo de aficion
la comunion en la lengua. Con razon desto los griegos
con ser tan idolatras de su Griego, que a quantos ha -
blavan en otra lengua, los llamavan barbaros; toda via
en viendose subditos al Imperio Romano, abraçaron gene-
ralmente la lengua de Roma. Siendo pues los Catalanes,
no solamente vassallos, sino tan leales vassallos del .
rey de España, cuya lengua es la de Castilla: es crey-
ble, que en vez de abraçar cada dia mas y mas esta len-
gua, la havian ahora de mandar baxar de los pulpitos?
donde à tantos años enseñado el Santo Evangelio, por -
tan insignes hombres, traydos de Aragon, y Castilla pa-
ra solo esto?" (587).

També a la polèmica conciliar es parla d'aquesta llen-
gua comuna. El terme que s'utilitza és el de "lingua -

generalis hispanica". Així ho fa el bisbe de Vic, Gaspar Gil, quan parla de la llengua castellana (588). - Ell mateix ens explica el perquè d'aquest nom:..."eadem lingua omnia Regna Castellae pervaderet, hinc est quod a maiori parte per autonomasiam merito Hyspanica lingua dicatur, immo diffusionem sui inundat omnia Hyspaniae membra cum tamen aliae linguae intra proprios cancellos retineantur, nec tanta retentione proprietatis, - quin non admitat frequentissimam et familiarissimam - communicationem huius Hyspaniae linguae..." (589).

Per a alguns, doncs, el castellà és la llengua comuna, la llengua general d'Espanya: una mena de "Koiné". Par-tint d'aquí, l'argumentació fa un pas més i s'inicia - una teoria lingüística sobre la relació entre les dife-rents llengües d'Espanya. Hi ha una sola llengua amb - variants. El castellà i els dialectes.

Cal reproduir les paraules de Gómez Adrín: "Lo mismo - tiene la lengua española. Assí que esta lengua substan-cialmente es una en toda España, aunque tiene diferen-cias accidentales en diversas Provincias. No de otra - suerte que el Mar Mediterráneo tiene varias denominacio-nes en Italia, por las diversas provincias que baña: - llámase Mar Ligústrico, en otra Mar Tirreno, en otra - Mar Adriático, y es uno mismo: Pues assí las lenguas, y esta nuestra, es una en toda España, con diferentes

dénominaciones. La que es común a estas diferencias -
accidentales, es la castellana, como la mixta en Gre-
cia, y la Toscana en Italia" (590).

Hi ha un intent, com hem vist, d'incloure el fenomen
a què s'al·ludeix dins un marc més general. Se'ns vol
dir: el dilema llengua comuna-dialectes no és pas un
afer privatiu nostre; Itàlia i Grècia també s'hi han-
trobat i ho han resolt de la mateixa manera que propo-
sem que es resolgui aquí.

Modest Prats observa que aquest text de Gómez Adrín -
"és un ressò directe de la polèmica italiana, utilit-
zada amb evident mala fe i amb una decidida voluntat
confusionària"(591). La polèmica italiana a què es re-
fereix és la cèlebre "questione della lingua" motiva-
da per la situació lingüística que ocasionà la dialec-
talització de la llengua italiana, i que a casa nos-
tra podia prosperar pel procés creixent de diversifi-
cació dialectal que experimentava la llengua catalana
des del XVI.

Gaspar Gil justifica el nom de "llengua hispànica" -
per a la llengua castellana i el coneixement que -
d'aquesta "llengua hispànica" hi ha al Principat, -
mitjançant una teoria peculiar que parteix de la iden-

tificació entre llengua castellana i llengua aragonesa, d'una banda -"... linguam Castellanam esse eandem cum lingua Aragonesi" (592)-; i, de l'altra, de l'ús freqüent i universal que d'aquesta llengua aragonesa s'ha tingut tostemps al Principat -"non minus frequenti et universali extitit ante unionem Regnorum lingua Castellae seu Aragoniae, in hoc Principatu, qua, post unionem" (593).

A més, Gaspar Gil opina que la "llengua hispànica" no difereix pas gaire de la llengua catalana, a la qual, en la majoria de casos, s'accedeix partint per la meitat els mots -"quinimo in pluribus conveniat frequenter demidiando vocabula..." (594).

Tot això, evidentment, utilitzat com a argument que avala la predicació en llengua castellana.

No tothom, però, estava d'acord amb aquests punts de vista. Dins del Concili Provincial s'alçaren veus que negaren cadascuna d'aquestes afirmacions. Una de les més enèrgiques fou la de Francesc Broquetes que, en un extens parlament, combaté les dues idees amb què es pretenia obtenir el sí per als sermons en castellà: la identificació de la llengua castellana com a llengua comuna de la monarquia amb la subsegüent pretesa universalitat d'aquesta i la teoria segons la qual -

existia a la Península una sola llengua amb diferents -
variants o dialectes: "Quid verò potest absurdius dici
in hac re, quam Hispanicas omnes linguas unicum esse -
idioma, ac solis inter se distingui dialectis? Si enim
hoc verum esset, qui unam ex linguis hispanicis notam
haberet eo ipso omnes alias intelligeret. Nec minus -
obsonum est affirmare linguam castellanam comunem esse
totius hispanicae monarchiae quasi in omnibus hispa -
niae provinciis recepta sit" (595). Més avall, volent
mostrar que el fet de ser la llengua de l'imperi no -
basta perquè sigui divulgada i coneguda, si no hi ha -
un procés d'arrelament i de substitució de les llengües
autòctones, s'exclama: "Lingua vero imperii non exten
ditur per totum imperium, nisi longi temporis discursu,
et usu frequenti naturalium recipiatur" (596).

També Pau Duran nega que la llengua castellana sigui -
general per tot Espanya i recorda els fets històrics -
que, en cap moment, van comportar la unificació de les
diverses llengües que es parlaven a la Península. -
Aquesta mateixa situació és la que, segons ell, perdu
ra encara i, per tant, s'està molt lluny de poder par
lar d'una llengua comuna vàlida per a tothom: "... cer
tum est linguam castellanam ante unionem regnorum Cas
tellae, Aragoniae y Portugaliae quando erant Reges in -
hiis Provinciis non fuisse generalem, unde ex unione -
quae per accidens se habet et nihil attinet ad linguas

non fuit inducta generalis, et patet re ipsa quia in
Cathalonia viget una lingua, Castellae alia, Portuga
liae sua propria lingua prout etiam Cantabria pro
maiori parte, quae adeo sunt diversae, quod ad invi
cem istae nationes non se intelligunt" (597).

3:2.1.6 Els sermons impresos

La polèmica sobre l'ús lingüístic tinguda en el si de l'Església es referia fonamentalment als sermons. I això és normal. Cap altra actuació religiosa era tan susceptible de cenyir-se a les pautes que dictava la moda com aquesta.

De fet, el predicador erigit en amo y senyor de grans auditoris -en documents de l'època es parla de milers de persones (598)- s'havia de sentir molt temptat a lluir-se. D'aquí a decidir la utilització del castellà -per molts, l'única llengua que assegurava l'expressió adequada-hi havia només un pas.

La lectura dels sermons que es predicaren entre 1630 i 1660 i que meresqueren ser impresos ens subministra dades d'interès sobre la sort del català i del castellà en l'oratòria religiosa de gala realitzada a les catedrals i a les esglésies importants de les ciutats pels millors predicadors del país o per forasters de renom.

Encara que les esglésies fossin obertes a tota mena de gent, l'auditori del sermó de gala solia ser presidit per assistents selectes -bisbe, virrei, diputats, consellers...- que s'asseien als llocs d'honor i encapçalaven la feligresia.

La identitat d'aquests assistents notables, més les -
circumstàncies de lloc, any i ocasió en què es predi-
caren els sermons i la filiació dels predicadors, fo-
ren factors que condicionaren la tria de la llengua,-
com ara veurem.

Començant pels assistents d'honor, la seva incidència
podia ser molt gran, tant que en ocasions eren ells -
qui forçaven no sols l'ús d'una llengua determinada,
sinó la mateixa tria del predicador, sobretot en -
aquells anys de tensió que precediren i subseguien -
l'esclat del Corpus de Sang. Per exemple, l'any 1644
el virrei de Catalunya La Mothe trià el carmelita Pont
-el pare Josep de Jesús Maria, profundament francòfil-
per predicar la Quaresma de la catedral de Barcelona,
malgrat que els comissaris de predicadors encarregats
de fer una proposta haguessin presentat uns altres -
candidats. La carta que adreçaren al virrei els canon
ges i Capítol de la Sta. Església de Barcelona deia -
així: "... la jornada de fer Predicador per la Quares
ma qui ne es arribada y encara que las Personas anome
nadas per los comissaris de Predicadors eran totas be
nemeritas en Christiandat y doctrina; lo entendre que
Vexcia. gustava fos predicador lo Pare Pont carmelita
descalçs, unanimes y conformes lo anomenaran, donamne
raho a Vexcia, per a que asseneat de nostres voluntats
no dexe demanarnos moltes cosas al servey de Vexcia..."

Ara bé, pel que fa a la llengua, la simple assistència de personatges relacionats amb la Cort i el govern de Madrid significava la utilització del castellà.

Al temps de la Catalunya francesa, és possible que la presència del virrei condicionés l'ús de l'idioma en el mateix sentit, tot i que aquesta fou l'època en que s'esdevingué la màxima catalanització de l'oratória solemne. Però els virreis solien venir i anar-se'n de Catalunya desconeixent la llengua catalana, que mai no arribaven a aprendre, rodejats com estaven d'uns cortesans importats i d'una noblesa del país que s'apuntava de bon grat al canvi de llengua. I alguns predicadors podien mostrar-se deferents. Per exemple, la presència del virrei La Mothe podria explicar la llengua en què el trinitari Bautista Cerés pronuncià a la Diputació l'oració fúnebre a la mort de Lluís XIII (600) i el predicador de Sa Magestat Cristianíssima Rafael Ribelles confessa que va predicar en castellà el sermó de la Immaculada (1647) perquè el virrei Condé li ho va demanar (601).

De fet, tant Sa Magestat Catòlica Felip IV de Castella com Sa Magestat Cristianíssima Lluís XIII de França i successors respectius es preocuparen prou d'assegurar prèdiques addictes amb el nomenament de predicadors reials. Josep de Jesús Maria i Jaume Puig ho foren del

Rei de França.

Com hem dit, els predicadors de Felip IV ho feien en castellà, mentre que els de Lluís XIII utilitzaven el català, el castellà i, escadusserament, el francès, - com passà a la catedral de Tortosa el 25 d'agost de - 1649, festa de St. Lluís (602) on un franciscà s'enca rregà de fer el sermó en aquesta llengua i, possible ment, també succeí així en el sermó pronunciat el pri mer diumenge de febrer de 1643 al convent de Sta. Ca terina de Barcelona per un "Religos, frances ques diu fr. Pere Llovet": "lo primer diumenje de aquest mes - de febrer del pnt y dit any que fou la domi^a in 7ma vingue a vespres lo sr virrey lo exm. sr. Phelip de - Hondencourt Mariscal de la Motte; oÿlas y lo sermo - tambe lo qual predicà un Religós. frances ques diu fr. Pere Llovet y no predicà molt... (603).

Però ens consta que no solament aquests agents foras ters, els virreis, forçaven l'ús de la llengua caste llana. Els elements autòctons podien aplicar-se de ple a aquesta pràctica esnob, ja que el castellà era ben vist, mentre que el català perdia punts de dia en dia com a opció culta. El testimoni de Marc Antoni Or tí és alliçonador: "... si en algun tems (y no tan - antich que yo nol haja alcançat) solia ferse tan gran estimació de la llengua Valenciana, que quant en les

juntes de la Ciutat, Estaments, y altres comunitats, algu dels Valencians que trobaven en elles se posava a parlar en Castellà, tots los demes se enfurien contra ell, dientli, que parlas en sa llengua; es ara - tan al revés, que casi en totes les juntes se parla en Castellà...." (604). Si aquesta era la situació, - aquests membres de les juntes devien reclamar a l'hora dels oficis divins una bona prèdica en un castellà elaborat i artificiós, probablement cosit d'incorrecions, però sempre ben rebut. Es clar que això passava a València l'any 1640, on la situació diglòssica - era molt més greu -Fuster afirma que a la diòcesi de València, en el segle XVII, predicar en català era - l'excepció (605) - però aquí es caminava també en aquesta - direcció: hi ha misteriosos comportaments lingüístics que no s'entenen si no es pensa almenys en el beneplàcit, i potser en l'exigència, que les capes dirigents atorgaven a l'ús del castellà. O quina explicació donem al fet que el sermó de St. Jordi de 1639 predicat a la Diputació pel caputxí Pau de Sarrià o l'oració - fúnebre a Pau Claris pronunciada per Gaspar Sala Berrart el 1641 siguin en castellà? Sense el consentiment dels qui pagaven això no hauria pas estat possible (606).

També certes patums dels pobles es veien amb cor d'exigir l'ús del castellà als sermons solemnes. Aquí esmentarem el testimoni del jesuïta Joan Pau Forns que fou

obligat a predicar en castellà el sermó del dia de la festa patronal pels prohoms de la localitat, rector inclòs, cosa que el féu exclamar: "los pueblos son tan ignorantes que buscan a quien no entienden"- (607).

El desconeixement de la llengua catalana per part de certes èlites, les raons polítiques, però sobretot el prestigi puixant de la llengua castellana feien conxorxa perquè fos triada a Catalunya en un percentatge gens desestimable de sermons de solemnitat.

Per seguir puntualment les fluctuacions de l'ús del català i del castellà, el període estudiat -de 1630 al 1660-és força exemplar. D'una banda, perquè comprèn els actes més sorollosos de reivindicació pública de la llengua -Concilis de 1636 i 1637, Memorials...- i de l'altra la successió d'esdeveniments polítics -tensions Catalunya-Castella, guerra dels Segadors, annexió a França, rendició a Felip IV de les diferents ciutats del Principat, pau dels Pirineus- que incidiren en el canvi de comportament lingüístic de certs sectors socials.

L'anàlisi de comportament lingüístic s'ha fet en base als sermons impresos trobats (quadre A) i a d'altres sermons que no hem vist, però dels quals en tenim referència a través de documents diversos (qua -

dre B) (608).

Dels sermons trobats -només hem considerat els que -
precisaven lloc, any i ocasió en què es predicaren i
nom del predicador- fem el recompte següent: de 31 -
sermons solemnes, pronunciats entre 1630 i 1660, 18 fo
ren predicats en català i 13 en castellà. Es a dir hi
ha un 58 per cent de sermons catalans i un 41 per
cent de sermons castellans. Aquest avantatge a favor
del català caldrà matisar-lo, perquè el percentatge -
es modificaria sensiblement si tinguéssim en compte -
sermons no impresos de què tenim notícia (quadre B) i,
no cal dir, si ampliéssim per dalt i per baix el pe -
ríode estudiat, com es pot veure al mateix quadre A.

Pel que fa a la filiació dels predicadors dels ser -
mons impresos, és clar que els més fidels a la llen -
gua catalana varen ser els clergues seculars, d'altra
banda els que menys sermons varen pronunciar -recor -
dem el lligam d'aquest clergat amb el país i l'escas -
setat d'individus amb cert nivell intel.lectual que -
caracteritza aquest clergat-mentre que el clergat re -
gular era força inclinat a la utilització del caste -
llà. Cal remarcar, però, que mentre que en els pri -
mers quaranta anys la castellanització de l'oratòria
sagrada fou privativa dels ordres religiosos, des dels
volts de 1650 aquesta castellanització també afectà -
certs canonges.

Els 18 sermons predicats en català foren a càrrec -
d'onze predicadors, dels quals tres eren canonges: -
Montserrat Parareda (1 sermó), Miquel-Joan Osona (2
sermons) i Joan Ferran (1 sermó); un prevere: Joan Jordana -
(1 sermó); un cistercenc Puigvert, monjo de Poblet -
(1 sermó). Els altres quinze els feren membres dels
ordres religiosos: Gaspar Sala Berart, agustí (1 ser
mó); Josep de Jesús Maria, carmelita descalç (2 ser-
mons); Jaume Puig, jesuïta (2 sermons); Pere Estaper,
mínim (2 sermons); Joan Vidal, mercenari (2 sermons);
Francesc Fornés, franciscà (1 sermó) i Rafael Ribe -
lles, de filiació no identificada, (2 sermons) (609).

Un dels sermons de Jaume Puig, el predicat a la cate
dral de Lleida a la mort de Lluís XIII; un de Rafael
Ribelles, el del Judici Final predicat al convent de
la Mercè el 1644 i el sermó de St. Joan de Francesc
Fornes pronunciat a l'església del convent de St. -
Francesc el 1645 foren fets en català encara que la
impressió fos en castellà, com així es fa constar a
l'edició (610). Si la causa del canvi de llengua no
és explícita en el cas del sermó de Rafael Ribelles,
sí que s'explica en els altres dos casos i sempre -
s'adueix la qualitat de llengua comuna que té el -
castellà i que no té el català. En el sermó de Jaume
Puig és l'editor Jayme Matevad qui justifica: "Va -
traduzida en otra lengua de la que se dixo, por ser
mas comun, calidad que se le paga sin otra mayor suer

te, que seguir el imperio, y tambien paraque los loores del justo anden en boca de todos....." (611). Francesc Fornes es justifica a si mateix en la dedicatòria adreçada al virrei Enric de Lorena, compte d'Harcourt: "Prediquele en mi lengua materna: pero si en la impression he mudado de lenguaje: sepa Dios y el mundo todo que no he mudado de coraçon, sino que por ser el lenguaje Castellano mas comun, y entendido de todos, no solo en España, sino en Francia, Italia, y casi en toda la Europa, lo he echo assi." (612).

Els 13 sermons impresos predicats en castellà en el mateix període foren a càrrec dels 12 predicadors següents: Gaspar Sala Berart, agustí (3 sermons); Honorat Riu, jesuïta (1 sermó); Plácido de Aguilar, mercenari (1 sermó); Lucas de Lozoya, mercenari (1 sermó); Luís de S. Antonio, agustí (1 sermó); Pau de Sarrià, caputxí (1 sermó); Rafael Ribelles (1 sermó); Francisco de San Agustín, agustí (1 sermó); Joan Garriga, paborde de la catedral de Manresa (1 sermó); Gabriel Hernández, agustí (1 sermó) i Bautista Cerés, trinitari (1 sermó) (613).

A la vista d'aquestes dades podem fer les remarques següents sobre la identitat dels predicadors (614).

1. L'absència absoluta fins al 1653 del clergat secular en la predicació solemne en castellà.

2. La intervenció de religiosos del país al costat dels forasters en aquesta predicació en castellà.

3. La versatilitat en l'ús de la llengua de certs predicadors: l'agustí Gaspar Sala Berart, el jesuïta Honorat Riu i Rafael Ribelles podien utilitzar català o castellà segons el gust, l'encàrrec o l'any.

4. El grau de castellanització de certs ordes que es desprèn de l'estadística, com és el cas dels agustins (6 sermons en castellà i només 1 en català), no tan palès en altres casos (mercenaris: 3 sermons en castellà i 1 en català; dominics, 1 sermó en castellà i cap en català)

De tota manera, la castellanització global que podríem deduir a través d'aquestes dades és possiblement més minsa de la que s'esdevingué en realitat, com ho suggereix el quadre B. força sermons no impresos es degueren predicar en castellà. Per descomptat, que així es pronunciaren la majoria de Quaresmes i Advents predicats a les catedrals i a les esglésies principals de les ciutats, que sens dubte feren guanyar nom a més d'un orador. En castellà degué ser la Quaresma que Plácido Mirto, clergue regular, predicà a la catedral de Barcelona al 1632 (615); les de Plácido de Aguilar també en aquesta catedral, al 1635 i al 1636 (616); la de Francisco Clemente Piñero, agustí, que predicà a la ca

tedral de Girona una Quaresma anterior a la del 1653, possiblement la del 1652 (617). Com ho fou també la Quaresma iniciada al 1642 per Pedro Moliner, trinitari, que, segons explica ell mateix (618) començà en castellà i no pogué continuar en aquesta llengua, per l'hostilitat que li professà Barcelona: "al segundo sermon me negò la lengua castellana".

I en castellà es degueren pronunciar altres sermons solemnes: potser el de Pedro Pedrigas, mercenari, que predicà a la catedral de Barcelona quan caigué Perpinyà el 1642 (619); el de Rafael Ribelles a la Immaculada pronunciat a l'església dels jesuïtes el 1647 (620) i sens dubte el del caputxí Ignasi de St. Fel·liu davant de Joan d'Àustria i dels consellers de Barcelona el 27 d'octubre de 1652 (621); el d'Alexandre de Ros, degà i canonge de Tortosa, a la catedral de Barcelona, a la Immaculada (622) - no creiem pas que l'autor del Memorial en defensa de la lengua castellana, para que se predique en ella en Cataluña ho fes en català!

Aquest índex més elevat de castellanització concordaria més amb altres dades, com les que ens han fornit els manuscrits pertanyents a diversos dominics que predicaren sermons castellans a esglésies de petites ciutats i pobles de Catalunya, als quals ens hem referit al capítol corresponent (623).

Tornant al quadre A, la lectura cronològica dels sermons impresos dóna els resultats següents:

1. el major grau de catalanització es dóna des del 1641 al 1647, anys immediatament posteriors a la guerra dels Segadors i primers anys d'annexió a França, quan el Principat vivia amb una certa eufòria la independència aconseguida respecte al rei d'Espanya. La catalanització real que s'observa en els sermons impresos -del febrer de 1641 al 1647 només 1 sermó en castellà- i l'adopció d'aquesta llengua per part de predicadors que havien utilitzat el castellà o l'utilitzaran posteriorment sembla indicar que efectivament, com es diu en una carta particular datada del febrer de 1641 (624), hi hagué una disposició oficial que prohibia l'oratória sagrada en castellà, i això n'explicaria el monolingüisme. La mesura degué ser forçada per l'alt clergat del país que, en un context polític favorable, havia pogut aduir les Constitucions sorgides dels Concilis Provincials.

Abans del 1640 i després del 1647 hi hagué molts més sermons en castellà, fet que s'agreujà a partir de 1660. Fou en aquest anys de 1660 que el francès Bertaut observà que a Barcelona la predicació es feia gairebé sempre en castellà, encara que això no passava a pagès perquè la gent no l'entenia (625). L'observació del foraster devia ser força ajustada.

2. Si bé la circumstància de predicació, en general, és indiferent respecte a la tria de la llengua -hi ha sermons de la Immaculada i de sant Jordi en català i en castellà- certes efemèrides polítiques sembla que demanin l'ús privatiu d'una de les dues llengües. Tal és el cas dels sermons a Sta. Eulàlia per la victòria de Montjuïc, predicat per Jaume Puig el 1641 (626), - els sermons per la mort de Lluís XIII de Jaume Puig i Joan Jordana, el 1643 (627) o els sermons per la victòria de Perpinyà predicats el 1642 per Jaume Puig i per Josep de Jesús Maria (628), tots ells en català; o el sermó d'acció de gràcies per haver recobrat la salut el rei d'Espanya predicat el 1653 per Francisco de San Agustín (629) o el d'acció de gràcies perquè Barcelona conservà els seus privilegis predicat per Joan Garriga també el 1653 (630) pronunciats en castellà, - com ja ens calia esperar.

Però, deixant de banda la utilització d'una de les dues llengües en els casos dels sermons polítics, - certs predicadors de l'època fan una reflexió interessant sobre la diversitat de funcions de català i castellà i, per tant, sobre l'adequació de l'ús de cadascuna d'aquestes llengües en determinades solemnitats: quan aquestes apareixen més aviat com una celebració íntima i emotiva es farien en català, quan són una celebració lluïda i de portes enfora, en castellà. Així sembla que es desprengui de les paraules amb què Mont

serrat Parareda justifica la utilització del català en el sermó per a les ànimes del purgatori que se solia celebrar cada any l'endemà de sant Jordi: "Ahir era festa del animos, y valeros S. Jordi, llum, y exemple de cavallers: era festa de gaudeamus, festa de alleluya, festa de melodia, y de tot genero de cantoria, y musica: vuy festa de Animes, festa de requiem, festa de suffragi, y Anniversari pera les animes de aquells, que son estats en la casa de la Deputacio. Ahir predicà un Pare del ingenios Doctor S. Agusti, y ab llengua Castellana: vuy predica un Pare del Princep de la Iglesia Sant Pere (pero confesse esser menor de tots) y ab llengua Catalana; porque es Català, y en la Deputacio de Catalunya, y en presencia de auditori Català: y no trobe raho quem obligue a predicar ab altre llenguatge" (631).

3. El lloc de predicació -partint de la base que es tracta sempre de llocs principals- pot considerar-se que no selecciona la llengua: hi ha sermons a la catedral, a la Diputació, etc., en català i en castellà. En tot cas, sembla que les cases dels ordres religiosos seleccionin més: els dos sermons a la Immaculada pronunciats el 1647 i el 1648 a l'església dels jesuïtes són en castellà, com ho és el sermó dels antics catalans pronunciat el 1638 a la capella del convent dels mercenaris, però les dades són

tan poques que no ens permeten extreure cap conclusió.

Després del 1659, els sermons impresos són sempre en castellà, com el del franciscà Josep Serra, predicat el 1668 a la catedral de Barcelona per commemorar la mort de Jaume II (632); els sermons diversos predi - cats pel jesuïta Antoni Rius a Barcelona i Vic entre 1674 i 1683 (633); el predicat per Raimon Costa, dominic, el 1677 a Sta. Maria del Mar per l'elecció de Joan d'Austria com a primer ministre de Carles II - (634); el del dominic Francesc Sobrecases al mateix assumpte (635); el de Diego Roman als herois catalans difunts, a la Diputació, el 1677 (636); els del canonge Josep Romaguera a la Immaculada, predicats a la catedral de Barcelona el 1688 i el 1695 (638); la Oracion funeral en las exequias de la Serenissima Reyna Maria Luisa predicat pel jesuïta Montserrat Mora i de Xammar a la Diputació el 1689 (639); el predicat per Diego de Vera Navarrete a la catedral de Barcelona el 1696 en la festa de la Immaculada (640) La quantitat no és gaire gran, però el que és mes significatiu és no haver-ne trobat cap en català.

Per acabar, parlarem dels diferents sermonaris publicats a l'època a Barcelona que constituïren sens dubte un eficaç mitjà de divulgar els temes i maneres de predicar dels oradors de renom. Tots els que hem vist són sermonaris en castellà. El 1629 apareix el

Rio del Parayso, amb 10 sermons per a les festes del Rósari, d'Antoni Soler, dominic (641); el 1630 els Sermones de adviento, con sus festividades y santos, del carmelita Christoval de Avendaño (642); el 1630 els Asuntos predicables para los lunes, martes, jueves y sabados de Quaresma, que es reedita el 1634, de Diego Niseno, del monestir de S. Basili de Madrid (643); el 1632, del mateix Diego Niseno els Asuntos predicables para todos los domingos del primero de Adviento al ultimo de Pasqua de Resurreccion (644); el 1633 les Varias resoluciones morales de la Sagrada Escritura y de los Santos, dispuestas por los Evangelios de la Quaresma de l'agustí Agustín Osorio(645) i el 1634 n'apareix el 2on. volum; el 1635 Osorio publica Sermones de Adviento, festividades y santos, que ocurren en este tiempo, hasta la Purificacion de la Virgen (646); el 1636 els Sermones de tiempo del jesuïta portuguès Francisco de Mendoça, traduïts en castellà pel dominic Francesc Palau que diu a la introducció dirigida al lector: "me resolví à abrir este libro, y a descubrirle, y hazerle patente a todos, traduziendole de aquella lengua Portuguesa en la Castellana, por ser oy tan universal en todo el mundo, como originada por la mayor parte, como de su madre, la lengua latina....." (647), reeditats el 1642; al 1638 las Ideas del pulpito y teatro de varios predicadores de España en diferentes sermones panegyricos, de ocasion, funebres, y morales recollits per Carlos

Zeballos Saavedra (648), al 1641 Miguel de la Purificación, custodi i procurador general de la provincia de l'apòstol St. Tomàs de l'India Oriental, publica a Barcelona Vida evangelica y Apostolica de los Frayles Menores (649) Al pròleg Miguel de la Purificación justifica la tria del castellà malgrat les dificultats que li ha comportat el seu ús: "Para dar alcance a un deseo solo del servicio de Dios, en el empeño de las grandezas, y alabanças de nuestro Serafico Padre San Francisco, y que los hombres les alcancen, y conozcan en todas las partes del mundo; determinè para logro de mi trabajo, y desvelo, introducir me Castellano, por ser el lenguaje mas universal (..) Confieso mis defectos en lo incompuesto del estilo, en lo confuso del concepto, en lo tardo del discurrir, en lo violento del pensar, particularmente en el lenguaje Castellano, pues nací en la India Oriental de padres Portuguezes sin jamas comunicar con Castella nos, ni usar de su lenguaje, sino de dos años, ó tres a esta parte que passè a España...." (650); al 1650 - els Discursos predicables sobre los Evangelios de los Miercoles, Viernes y Domingos de Quaresma de l'agustí Joseph Simon (651); al 1653 la Escuela de discursos sermons d'autors diversos recollits per Francisco Ignacio de Porres (652) llibre que havia aparegut a Alcalà al 1646; al 1669 las Nuevas Indias de las alabanças del S. Rosario de Maria Santissima del dominic de Sta. Caterina de Barcelona Thomas de Baffarull i Rosselló, -

que al pròleg al lector s'excusa de no haver utilitzat un castellà artificios: "No tengo que persuadirte, como otros Autores, que no he trabajado en el arte, y modo de componer frazas, y en afectar terminos que tan sin alma dexan los sermones; pues advertiràs por el estilo, y modo del lenguaje, que mi corto caudal no era para hir con essas atenciones" (653); de tota manera, Baffarull, que era natural de Valls, justifica la impressió de l'obra: ".....consultandolo con Religiosos graves de mi habito, y de otros que pasavan por esta Ciudad, Castellanos, y Andaluzes muy peritos en el lenguaje Castellano; me dixeron que prossiguiesse mis intentos, que harto hazian en darles la materia en el asunto tan dificultoso, y esteril....." (654).

1621	Vicent Garcia	prevere	Mort Felip III	Catedral de Girona	castella	(654)
1622	Pedro Vazquez	clergue regular	Immaculada	çatedral de Barcelona	castella	(655)
1625	Pedro Castellon		Immaculada	Catedral de Barcelona	castella	(656)
1627	Crisòstom Bonamich	dominic	Aute públic de la Fe	Born de Barcelona	castella	(657)
1628	Plácido de Aguilar	mercenari	Anunciació	Catedral de Barcelona	castella	(658)
1629	Montserrat Parareda	canonge secular	St.Esteve	Catedral de Barcelona	atalà	(659)
	Montserrat Parareda	canonge secular	Animes Pur.	Diputació	atalà	(660)
1630	Honorat Riu	jesuita	Quaresma	Sta. M. Pi	castella	(661)
1633	Gaspar Sala Berart	agustf	Immaculada	Catedral de Barcelona	castella	(662)
1634	Montserrat Parareda	canonge secular	Immaculada	Catedral de Barcelona	atalà	(663)
1635	Plácido de Aguilar	mercenari	St.Jordi	Diputació	castella	(664)
1636	Miquel Joan Osona	canonge secular	Immaculada	Catedral de Barcelona	atalà	(665)
1638	Miquel Joan Osona	canonge secular	St. Jordi	Diputació	atalà	(666)
	Lucas de Lozoya	mercenari	Antics catalans	Convent mercedar	castella	(667)
	Luis de S. Antonio	agustf	Immaculada	Catedral de Barcelona	castella	(668)
1639	Pau de Sarrià	caputxi	Sant Jordi	Diputació	castella	(669)
	Gaspar Sala Berart	agustf	Herois catalans	Diputació	castella	(670)
1641	Gaspar Sala Berart	agustf	Mort Pau Claris	Diputació	castella	(671)
	Gaspar Sala Berart	agustf	Sant Jordi	Diputació	atalà	(672)
1659	Gabriel Hernandez	agustf	Sant Misteri de Cervera		castella	(692)

1679-83	Antoni Rius	jesuïta	Diversos	Barcelona, Vich	castellà (694)
1676	Josep Serra	franciscà	Sant Sagriment	Catedral Vich	castellà (695)
1677	Raimon Costa	dominic	Elecció Joan d'Àustria	Sta. Maria del Mar	castellà (696)
	Diego Roman	C.R. ministre dels malalts	Herois catalans	Diputació	castellà (697)
	Francesc Sobrecases	dominic	Elecció Joan d'Àustria	Barcelona	castellà (698)
1688	Josep Romaguera	canonge	Immaculada	Catedral de Barcelona	castellà (699)
1695	Josep Romaguera	canonge	Immaculada	Catedral de Barcelona	castellà (700)

3.2.1.7 Els llibres de pietat

Apleguem dintre del títol "llibres de pietat" uns llibres que, tot i que poden admetre aquesta denominació comuna, són força diferents entre ells. Ens referim als llibres sobre l'ensenyament de la doctrina cristiana, a les vides de sants i als llibres de devocions, pregàries i pràctiques religioses.

Dels primers, l'Església catalana -seguidora de les directrius que es dictaren des de Trento - tingué cura de facilitar obres originals i traduccions en català -destinades als rectors per tal de fer-los avinent l'explicació dels conceptes fonamentals per als cristians d'una manera planera i assequible. Aquest tipus de producció conegué uns anys de màxima creació a la segona meitat del segle XVI.

L'esforç de publicació en català s'aplicà també als llibres de devoció i de pràctiques religioses, malgrat que aquesta producció degué ser més aviat minsa.

..... Recordem aquí la queixa de Dídac Cisteller al·ludint a la manca d'obres d'aquesta índole en català: "se rozan en Cataluña libros de devocio Castellanos, porque no los ay en Catalan por el descuydo de los passados y vanidad de los presentes, que quita do un Contemptus mundi en Catalan apenas ay otro libro de devocion en esta lengua y assí que mucho se rozen estos libros sino ay otros" (714). Malgrat tot,

la producció original o la traducció en català, encara que no copiosa, no fou pas inexistent, com veurem a continuació pels títols esmentats, d'alguns dels quals n'hem tingut una única referència a través del Catálogo d'Aguiló (715). Pel que fa als llibres de vides de sants, miracles de la Mare de Déu, etc., no conegueren un monolingüisme editorial tan accentuat com els anteriors. El gènere permetia l'ús d'una llengua artificiosa -el castellà- però sobretot hi devia pesar, com en tants altres casos, la possibilitat de gaudir d'un mercat més ampli. A la dècada dels 40, hi hagué un sensible augment de l'edició catalana -traduccions o obres originals- i algun assaig d'escriure'n emprant l'estil culterà més treballat. Així succeeix a la Vida, Martyri, y Triunfos de la admirable verge Santa Eularia de Joseph Català (716). Algunes obres inclouen pròlegs reivindicatius a favor de l'ús de la llengua del país, com passa en el Fènix català o llibre del singular privilegi, favors, gràcias y miracles de Nostra Senyora del mont del Carme de Joseph Elias Estrugos (717). Cal remarcar la quantitat de reimpressions que es feren en alguns casos, com les que conegué el Llibre dels miracles de Nostra Señora del Roser de Hieronym Taix. Sembla que el tiratge podia ser important: tenim referència d'un tiratge de 1200 exemplars del llibre Desenganys. Introduccio a la Vida Devota de Magí Cases, publicat el 1673 (718).

A. Doctrina cristiana

La preocupació antiga que els sínodes manifestaven de fer arribar la doctrina cristiana a un auditori ben ampli generà un tipus de llibre, els catecismes, destinats als fidels i sovint també als rectors -ja que eren ells qui havien de fer aquest ensenyament els dies assenyalats- la nota comuna dels quals era la utilització d'un llenguatge planer en la llengua del país, el català.

D'aquest tipus d'obra en tenim mostres diverses. Aguiló () esmenta la Doctrina Christiana utilissima a tots los fells Cristians del dominic Pere Màrtir Coma, publicada a Barcelona el 1561 (719). Al 1569 en sortí una nova edició ampliada a Lleida (720), i el 1570 (721), 1589 (722), 1609 (723) hi hagué successives noves edicions. A l'edició de 1570 es fa constar que Coma era bisbe d'Elna.

Hi hagué d'altres bisbes que sentiren la necessitat de confeccionar manuals de doctrina que servissin de guia als rectors. Recordarem el ja esmentat Memorial de Manaments i advertencias del bisbe de Barcelona Joan Dymas Loris, publicat a Barcelona el 1598 (724) i la Doctrina Christiana, y instruccio breu, facil y util pera ensenyarla (725) que manà estampar Gaspar Punter, bisbe de Tortosa el 1595.

Mig segle més tard, en un llibre no datat, però amb llicències del 1647, Manuduccio de la Iuventut a la Taula del Altar, el bisbe de Barcelona s'introdueix a les escoles "a petició de tots los mestres per acostumar sos Dexebles á la Confessi6, y Comuni6 una vegada cada mes" (726).

A inicis del XVII apareixen els Exercicis de un bon Christiania del jesuïta Ignasi Martinez (727) i el Exercici espiritual del canonge de la catedral de Barcelona Pere Font (728).

El 1632 el dominic Alonso Maldonado publica las Pre--guntas y Respostes de la Doctrina Christiana, ab molt copiosa explicacio a tota ella (729), petit llibre - que utilitza la forma dialogada per explicar els misteris de la Fe. L'autor defensa la utilització d'un - llenguatge entenedor d'aquesta manera:

"D (deixeble): Bastarà saberho dir en llati, qui no - enten llatí?

M (mestre): No

D: Bastara saberho dir en Romans, encara que no se - entengan be les paraules?

M: No"

I critica la desídia de certs predicadors, que no - utilitzen la trona per explicar els misteris de la Fe:

"D: Digaume vos prech, com los Predicadors nons en -
senyen estes coses, y altres dels Articles: es perven
tura cosa agena de son offici?

M: Antes es la primera y principal de ses obligacions,
sino q̄ pensen que en les Corts, y Ciutats noy ha ne -
cessitat de aço, y es ahõt major lay ha."

Probablement per aquesta època Pere Pau Joper (730) -
traduí en català la Doctrina cristiana de Bellarmino,
que quedà manuscrita (). Joper, que dedicà l'obra
a Francesc Broquetes, explica que trobà la traducció
a mig fer entre els papers del prevere Montserrat Ma-
lloles, el qual havia previst de fer la traducció -
"per la falta de llibres de devoció en nostra llengua"
(731).

El 1648 apareix Practica del Catecisme Romà y Doctri-
na Christiana de Joan Eusebi Nieremberg traduït en cata-
là "per un religiós zelós del be de les Animes" (732).
El llibre conté uná "suma de la doctrina Christiana" -
destinada als rectors per a la seva tasca apostòlica.

A la censura i aprovació del franciscà fra Joan Vicens
Besora, aquest confessa que fa temps que ell utilitza
l'original imprès el 1642 a Madrid i lloa la traducció
que, segons ell, és encara millor; per això pensa que
a l'autor d'aquesta "dehuan estar agrahts en tot aquest -

Principat, no sols los Rectors, Vicaris y demés Curats, sino tots los Predicadors, pues lo traductor ab curiosa traça ha aplicat al Evangeli la materia que lo Autor, ad libitum, (si be ab notable acert) havia destinada, y repartida pera totas las Dominicas y festivitats del any, ab que, y ab los nous indices y taulas ha donat al llibre un nou y realçat adorn, digne per ell, no sols de ser llegit y estimat en aquest Principat, sino tradhuit en totas las llenguas de la Christiandat y crech que si lo Autor lo veu lo tornarà a traduhir en sa original llengua y ha estampar, enamorat de la curiosa traça y nou adorno que pareixerli millor que quant hisquè de sas mans....." (733). El traductor que posa a l'abast un catecisme segons les prescripcions de Trento "perque per ell los Curats de las animes ensenyassen tots los Diumenges y festes la doctrina Christiana a son poble" (734) dirigeix encara unes línies als prelats de Catalunya sobre la predicació fàcil: "predicar de manera que los ignorants (que son los mes) entengan lo que sels predica y que assona lo Sagrat Concili de Trento" (735). D'aquesta obra hi hagué una reimpressió l'any 1686.

El 1657 el canonge de la catedral de Girona, Dr. Martí Rich, publica Advertencias profitosas pera Parrocos, y curas de Animas, ab las obligacions de son offici (736).

Es un manualet escrit en català que conté el que ha d'ensenyar un curat "dos vegadas cada mes ensenyaran

la Doctrina Christiana en la Iglesia Major, despres - de vespres, per espay de una hora, dos dies de Diu^{me} je....." (737). També aquí hi ha un al.legat a favor de l'estil fàcil: "Per cumplir los Curats, y lo Chris^{tia} ab sa obligacio, aduertiran los Curats que no bas^{ta} procurar que cada hu de sos parochians sapia las - sobre ditas cosas de memoria: ni cumple lo Christia^{ab} sa obligacio contentantse de saberlo de memoria: si^{no} que ha de saber lo que volen dir les paraules. Per lo tant procuraran los Curats declararo ab la millor - manera que poran, segons la capacitat de cada qual..." (738).

El 1677 apareix La declaracio de la Llei Cristiana: - Dit lo Savi de la Gracia de Martirià Batlle (739), lli^{bre} "utilissim per Mestres de Miñons, Confessors, Rec^{tors}, Missionistes, Pares de Familia, Catequistes y - Predicadors".

I el 1678 la Doctrina Christiana a manera de dialogo - entre lo Mestre y lo Dexeble Compòsta per Ledesma, je^{suïta}, traduïda de l'italià en català (740).

Finalment esmentem el Catechisme pastoral de platicas doctrinals y espirituals, per tots los diumenges del any de Joseph Plens (741), rector de St. Jaume de Mo^{ller}ussa que, segons diu al pròleg al lector pretén " donar en ellas als Reverents, y amàts en Christo Rectors, y

Curas ab molta facilitat, materia para que pugan en -
senyar, y desenganyar a sas Ovellas ignorants, y des-
viades...." El llibre no té data però les censures -
són del 1699 (742).

B. Hagiografies

El dominic Joan Germes publicà el 1607 la Historia -
dels gloriosos Martyrs Sant Maurici Sancta Agnes, y -
Sant Fructuos; ab sos dos Diaques, Auguri, y Euloqi:
y de la translacio dels seus cossos Sants a la ciutat
de Manresa (743)

El 1627 apareix la Vida y milagros de S. Galderique -
de Reginald Poc, (744), dominic català que escriu en
castellà per arribar a més lectors. La claudicació de
la pròpia llengua per motius pragmàtics no afecta pas
els "goigs" al sant fets pel mateix Poc:

"Als qui confiam de vos
Sens ningun dupte y recel
Ajudaunos des del cel
Galderich sant glorios" (745)

El 1642 es publica una vida de Sta. Eulàlia amb l'epi-
sodi de l'atribuïda intervenció de la santa per gua-
nyar la batalla de Montjuïc. L'autor és Joseph Català
i el títol La illustrissima Catalana, la protomartir
de las Españas Barcelonesas gloriosa, Vida, Martyri, y

Triunfos de la admirable verge Santa Eularia, ab son
ultim triunfo de Monjuych a sa Bandera, y plantas -
(746) Josep Català gasta un treballat estil culterà -
en llengua catalana que, com ja solia succeir en -
aquests casos, apareix reblert de castellanismes. -
Dins la Vida de Santa Eularia s'inclouen composicions
en castellà-un fragment de la relació de la batalla -
de Montjuïc feta per Zurita- que Català creu que és -
entès i no cal traduir:" un devot Autor..... digueu
ab llaneza, y axi nou traduesch en nostre vulgar llen
guatge" (747). Al final hi ha un poema de 50 octaves
que té una certa qualitat i es titula:"Triunfo de Eu-
laria en Montjuych". En reproduïm la 1a. estrofa per
mostrar la mena de llenguatge utilitzat:

"Si atent arrobo meresquí algun dia,
a veu inculta Euterpe soberana
veu, per ser Catalana, ò per ser mia,
subjecte sempre a passio inhumana,
Ohiu Eularia rustica Talia
en cant informe, y armonia llana
mentres lo blanch cordero queus transforma
lo nom divino en vostre front informa (748)

També en aquesta composició poètica s'empra el caste-
llà (1 octava i mitja) quan es fa parlar el marquès -
de los Vélez.

Al final s'inclouen unes "Cobles en llaor de la gloriosa Verge y Martyr Santa Eularia cos sant de la ciutat de Barcelona" (749).

L'any 1643 Fr. Vicent Ferrer publica Historia de la vida, excellencies, y mort del Angelic Doctor de la Iglesia S. Tomas de Aquino (750), a la censura del qual el prior del convent de St. Agustí pondera l'ús de la llengua: "sols dirè, que ab pureza, y gala de nostre idioma Catalá, de tal manera, texeix la sobre dita historia.....".

La Historia general de los Santos y Varones ilustres en santedad del Principado de Cataluña d'Antoni Vicens Domenech, imprès a Girona el 1630 (751) donà lloc a versions fragmentades en castellà, com l'original, o en català.

Una és la Historia de la vida y martirio de san Gernar, Paulino, Iusto y Scicio Catalanes del Empurdan, cuyos sagrados cuerpos tiene con mucha veneracion la Iglesia Catédral de Gerona, apareguda el 1645 (752). L'altra, que cita Aguiló (753) i Collell (754) és la Vida del gloriós S. Sagimon martyr y Rey de Borgonya, publicada a Vic, sense data, però amb llicències de 1648 (755);- aquí es fa constar: " Aquesta Historia es traduhida y vertida en llengua Cathalan, del Flos Sanctorum del P.D. Fr. Antoni Vicens Domenech del Orde de Sant Domin

go" (756). Collell cita una tercera obra provinent del
Flos Sanctorum: Lo Pagès Sant del Vallès Gloriosissim
martyr y dítxós Cathalà Sant Medí. Sa vida, miracles
y Martyri (757) "vertit del idioma Castellà al Cathalà,
per Pere Rares afecte, y devot del Sant" Pere Rares -
és, segons Collell, Pere Serra Postius.

Finalment, esmentarem tres obres més -totes tres en -
castellà- publicades abans de 1660 i citades per Tor-
res Amat: la Vida y milagros de Sto. Domingo (1649) -
del dominic del convent de Sta. Caterina Domingo Su -
ñer (758); el Diario de la Virgen Maria (1654) tra -
ducció d'un original llatí feta pel jesuïta Valerio -
Piquer (759) i el Jardín de María plantado en Catalu-
ña (1657) del dominic Narcís Camós (760).

C. Pregàries, devocions i pràctiques religioses

D'una banda hi ha tots els llibres referents al Rosa-
ri, començant pel Llibre dels Miracles de Nostra Se--
nyora del Roser y del modo de dir lo Rosari publicat
al 1592 (761) El llibre havia estat prèviament publi-
cat en castellà, cosa que l'autor explica al lector -
(762). L'edició catalana fou objecte de nombroses re-
edicions al llarg del XVII: 1597, 1642, 1649, 1662, -
1677, 1685 (763). Al 1611 el canonge de la catedral -
de Barcelona Pere Font publicà Rosari de la Mare de -
Deu (764) Molt posteriors són el Mode breu y profitos
de lo Rosari á Cors del P. Simon, aparegut el 1682 -

(765) i la Contemplacio del sant Rosari, y declaracio compendiosa dels quinze Misteris de Goig, Dolor y Gloria" per un indigne Sacerdot y humil esclau de la Mare de Deu", el 1692 (766).

El jesuïta Pere Gil traduí el Contemptus mundi de Kempis (767), llibre que "compost y estampat en llatí, se troba traduït en totes les llengües vulgars enteses entre Christians...." (768). El seu objectiu és "vertir est llibre en las paraulas mes planas y comunas de la llengua Cathalana pera que tota manera de gent pugadell aprofitarse". Era l'any 1621.

L'aparició cíclica de la pesta a Catalunya donà també un llibre de pregàries per a combatre-la. Montserrat Malloles, rector de la parròquia de St. Pere d'Avinyonet, escrigué el 1632 Preſervatiu espiritual; y rogativa quotidiana contra peste, dedicat al bisbe de Barcelona Joan Sentís (769) realitzat arran d'una situació dramàtica molt determinada a la qual l'autor no deixa de fer-hi referència: "per nostres pecats la tenim hamesos en Perpinyà y vulla Deu que no dins lo Principat de Catalunya. Molt tenim que temer en Barcelona, y en sos Bisbat, per ser, com es, part tant maritima" (770).

El 1636 Justino Antolinez de Burgos, bisbe de Tortosa (771) féu estampar el Modo breu de ajudar a ben morir ab perfectio, molt util, axi pera Sacerdots com pera -

seculars (772), tret de les obres del jesuïta Luï de la Puente:

El 1637 apareix els Avisos para la muerte, escritos por algunos ingenios de España de Luis de Arellano (773). L'obra, escrita en castellà, té un romanç català dedicat al mateix tema, de Rafael Nogués.

El 1644, a Perpinyà, Joseph Elias Estrugós publica Fenix Català o llibre del singular privilegi, gracias y miracles de Nostra Senyora del mont del Carne (774).-

En el pròleg, l'autor fa unes consideracions interes-

santíssimes sobre la situació de la llengua catalana: "Es estat molt gran lo escriure en Català, perquè los que deurian fer estudi en parlar llur llengua nativa lo posaren algun temps en la Castellana aterets de la dulçura della y aplauso dels que aficionats a bulto de paraulas alaban al qui mes xarra al qui la parla - mes culta y a vegades oculta y axi per falta de estudi si a pochos que sapian parlar Catala y menos escriu ré. Falta per sert gran que si la abrassasen los natu rals y posasen cuydado en ella no és tant esteril que no produís los matexos fruits y facundia que an mos - trat en sas obras D. Francisco Robuster, lo Dr. Gar - cia, Misser Carlos Amat, Mr. Iofre. Mr.. Anglazell, D. Joan Terré, lo Dr. Nogués y molts altres que ab vers Catala y ab aquest idioma que nomenen esteril han dit - lo ques podia dir ab la facunditat Castellana y elo -

quencia Grega. testimoni totas las obras del gran poeta Ausiàs March. Essent mes dignes de alabança per ser de poca estofa grans vestiduras y a terra seca - produir copiosa abundancia de flor y fruit" (775). Les darreres paraules són un exponent d'aquesta opinió tan compartida sobre certes limitacions inherents a la llengua catalana, tot i que es puguin valorar positivament, com és el cas.

El 1649 apareix traduït en català "per un Religios zelòs del be de les Animes" el Confessionari del Benaventurat Sant Thomas de Aquino. Introductio breu pera rebre dignament lo Sacrament de la Penitencia (776).

A la vista de les obres trobades podríem deduir l'esforç de publicació de catecismes en català -o s'hi escrivien o es traduïen d'altres llengües- i d'altres llibres de devoció i de pràctiques religioses, al llarg del XVII, a Catalunya.

Les hagiografies, en canvi, foren publicades en català o en castellà en una proporció semblant, llevat de les aparegudes a la dècada dels 40 en què s'observa un clar progrés de catalanització.

3.2.2. La literatura de la guerra dels Segadors

La guerra dels Segadors que esclatà el 1640, però que s'havia gestat una quinzena d'anys abans i no es li - quidà fins al 1659, generà una important producció es - crita de característiques diverses: pamflets revolu - cionaris, alguns signats, molts d'altres anònims; re - lacions de batalles i altres fets de guerra dels dos bàndols en litigi; cròniques i memòries manuscrites - dels esdeveniments viscuts; algunes peces dramàtiques i una gens menyspreable producció de poesia popular, - ressò dels incidents polítics que, confeccionada se - guint rimes conegudes o aprofitant tonades de cançons prou divulgades, constituïa una arma de propaganda po - lítica molt generalitzada.

La lletra escrita recollia el neguit del país sencer: el neguit de les institucions en els escrits més o - menys oficials, i els de la gent del carrer en aquells di - etaris o en aquelles cantarelles queixoses o iròni - ques. Entremig, els manifestos dels professionals de la política, publicats des de dintre i fora de Cata - lunya i les descripcions bèl·liques que volien demos - trar la bondat dels uns, els errors dels altres.

A través d'aquesta producció es poden resseguir les - dramàtiques circumstàncies que sacsejarèn el país i - que, de mica en mica, anaven reservant per als caste-

llans el paper de l'enemic en tot aquell discurs. Perquè si bé es feren composicions contra el francès - -als anys immediatament anteriors al 1640- el gruix - de la producció és un clam contra els castellans: es bes-canta els soldats, el privat, tot el govern filipista. Només es redimeix el rei. I això fins al darrer mo- ment. En una obra tècnica com ho és els Preludis mili-tars de Domènec de Moradell (777), publicada el 1640 a Barcelona, encara es volia instruir l'exèrcit català - per enfrontar-lo contra el francès "en servey del Rey nostre Señor" (778). Potser s'ha de llegir més enllà - del que diu el fragment de la dedicatòria "A la noble-za y bellicosa juventut de la schola militar barcelone-za", però molts altres testimonis mostren que els cata-lans es revoltaren, i demanaren l'ajut de França a con-tracor, quan ja havien desesperat de qualsevol entesa amb Felip IV. La literatura recull aquest sentiment: - des de la cançó dels Segadors -"Ay ditxosa Catalunya!- qui t'ha vista rica y plena!" (779)- fins a la Procla-macion Catolica (780) que publicà el Consell de Cent - de Barcelona, l'enumeració dels greuges vol justificar les accions realitzades.

Des de Castella, la revolta de Catalunya era l'expres-sió de la contrarietat d'uns súbdits que havien estat sempre massa afavorits.

Aquesta creença provocà també l'aparició d'una litera-

tura de suport i de propaganda pràcticament tota en castellà, (780b) que consistí, en general en escrits impresos que justificaven les accions de Felip IV i contraargumentaven els papers apareguts a favor de la causa catalana.

Entre els qui s'arregleraren en l'anticatalanisme actiu i públic hi hagué els autors castellans més reconeguts: Francisco de Quevedo, que escrigué furiosos atacs contra Catalunya (781) i Calderón de la Barca, més moderat i paternalista en les seves apreciacions sobre el conflicte (781 bis) que vingué a Barcelona amb les tropes del marquès de los Vélez, a l'assalt a Montjuïc.